Recreatieve draagkracht een kwestie van **evenwicht**

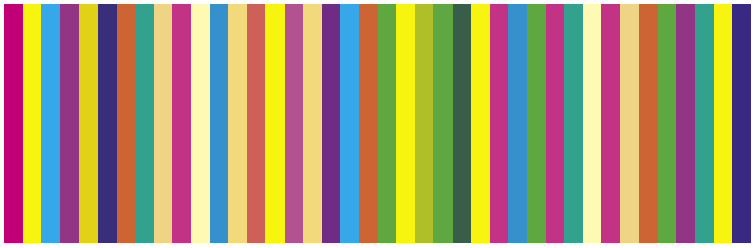

ONDERZOEK & ADVIES

IDENTIFICEREN VAN DE DRAAGKRACHT IN TOERISTISCH-RECREATIEVE VERSTEDELIJKTE GEBIEDEN

SEPTEMBER 2007

TOERISME VLAANDEREN

INLEIDING

Toerisme Vlaanderen heeft sedert geruime tijd de kant van duurzaam toerisme gekozen, omdat we ervan overtuigd zijn dat dit voor onze concurrentiepositie, de leefbaarheid in onze toeristische kernen en voor ons toeristisch en cultureel aanbod voordelen biedt.

Stap voor stap gaan we hierin verder en pakken onderwerp na onderwerp aan.

Met deze publicatie willen we beleidsverantwoordelijken ondersteunen in de toepassing van duurzaamheid. Dit doen we door in dit rapport de principes van recreatieve draagkracht en indicatoren te verduidelijken. We denken dat hiermee een essentieel doch nogal vaak theoretisch benaderd onderwerp een stuk praktischer en toegankelijker wordt.

Het accent in deze studie ligt op steden, in het bijzonder op steden met een historisch waardevol potentieel. We hopen dat de principes een breed publiek zullen informeren en voor u, lezer, een nuttig beleidsinstrument zullen zijn bij het duurzaam managen van uw bestemming.

BAKENS ZETTEN ROND HET STUDIEGEBIED

Recreatieve draagkracht en de praktische vertaalslag ervan naar indicatoren verschilt naargelang de aard van de bestemming.

Toch even nuanceren: de basisstructuur die men uitwerkt voor het evalueren van draagkracht, zal steeds economische, ecologische, sociale en beleidsissues omvatten, doch de concrete invulling en het belang dat men hecht aan elk van de parameters, zal per gebied verschillen.

In dit rapport praten we over draagkracht in een stedelijke omgeving. We houden er rekening mee dat de vrijetijdsbesteding in een stedelijke omgeving verschilt van recreatie in andere gebieden door de aard van de activiteiten, door de concentratie in tijd en ruimte van recreanten en toeristen en door de aard van de voorzieningen die de recreatieve functie dragen[1].

In de hoofdstukken die volgen, zullen we het eerst hebben over stadstoerisme, daarna over recreatieve draagkracht en vervolgens over indicatoren die de stedelijke recreatieve draagkracht meten. In het laatste hoofdstuk passen we de indicatoren toe op een Vlaamse, toeristische kunststad.

[1] Myriam Jansen-Verbeke. Het 'thuis in de stad'-project. De vrijetijdsfunctie 'van' en 'in' de stad, februari 2002.

HOOFDSTUK 1: STEDEN EN HUN TOERISME

Er bestaan twee vormen van stedelijk toerisme: het recreatieve toerisme met een duidelijke focus op de vrijetijdsfunctie van de stad en het zakelijk toerisme. In het kader van deze publicatie concentreren we ons op het recreatieve gebeuren.

1. De toeristische stad

Steden zijn geëvolueerd van productie- naar consumptiecentra waar het toeristisch-recreatieve gebeuren hoe langer hoe meer een centrale rol speelt. Het verzorgingsapparaat van een stad biedt ons niet alleen de mogelijkheid om te wonen en te werken, maar ook om te winkelen, te ontmoeten, te ontspannen en te genieten.

Er zijn signalen dat de vrijetijdseconomie en de trends in vrijetijdsbesteding de ontwikkeling van steden in toenemende mate bepalen. Het functioneren van de stad, en zeker een historische binnenstad, wordt mede-afhankelijk van het bezoek dat wordt aangetrokken.

Aan het uiterste einde van het toerismespectrum vinden we die steden terug waar het toerisme de belangrijkste binnenstedelijke functie is. Het sluipend gevaar is hier dat het de bezoekers zijn die de toon zetten en beleidsbeslissingen sturen met verlies van de lokale identiteit tot gevolg. Ook de intensiteit van de ontmoetingen en interacties tussen individuen kan een potentieel spanningsveld zijn.

Anderzijds bieden toerisme en recreatie volop kansen voor de stedelijke economie, voor de eigen inwoners, voor de bezoekers en voor het patrimonium. Steden, willen ze zich in de kijker plaatsen, zijn immers onderhevig aan een onderlinge competitie. Doch binnen de context van leisure wordt het pleit gewonnen door die steden die er in slagen om hun **aantrekkingselementen** op een kwaliteitsvolle wijze uit te bouwen en te vermarkten. Zij vormen immers de basis waarom bezoekers, inwoners en andere betrokkenen voor een stad kiezen. Dat de actoren en het patrimonium baat hebben bij kwaliteit, is zonder meer duidelijk.

2. De aantrekkingselementen van de stad

Welke zijn deze aantrekkingselementen? We benoemen er voorlopig vijf: de voorzieningen, cultuur, levendigheid, sfeer en creativiteit. Zij maken de stad niet alleen uniek, maar bepalen in hoge mate de identiteit, vitaliteit en de concurrentiepositie ten opzichte van andere steden.

- **Voorzieningen**

Steden hebben gewoonlijk een zeer geconcentreerd aanbod van voorzieningen. Op nauwelijks enkele hectare vindt men een breed pallet van (culturele) voorzieningen, van shoppingmogelijkheden en van horecafaciliteiten. Men kan hieruit één ding plukken om tegemoet te komen aan een behoefte, maar men kan ook heel gemakkelijk activiteiten combineren. Bijvoorbeeld een avondje cultuur, gekoppeld aan een etentje of een overnachting, of shopping gecombineerd met een evenement. In een stad hoeft men zijn vrijetijdsbesteding dus niet eenzijdig in te richten en dit verhoogt mogelijks het tevredenheidsgevoel dat men overhoudt aan het stadsbezoek. Maar let op: niet enkel kwantiteit telt, vooral kwaliteit, diversiteit, ontsluiting en cohesie van het stedelijk aanbod zijn belangrijk[1].

- **Cultuur**

Binnen het geheel van de voorzieningen neemt cultuur in zijn diverse vormen toch wel een zeer speciale plaats in. Als gebouwen en wegen de hardware van de stad zijn, dan is cultuur de software die de stad tot leven brengt. Cultuur maakt een stad onderscheidend, zorgt voor identiteit, geeft kleur aan plekken en vormen rustpunten in de hectiek van de stad. Neen: leven brengen en rustpunten zijn geen tegenstellingen, maar noodzakelijke voorwaarden voor zowel vitaliteit en evenwicht. Cultuur is meer en meer een economische basiskracht. En cultuur zit in steden[2].

- **Levendigheid**

Een stad biedt ook een levendigheid door de aanwezigheid van diverse gebruikersgroepen. Bezoekers en bewoners verplaatsen zich op alle mogelijke tijdstippen en in alle richtingen. Samen met levendigheid heeft de stad ook een netwerkfunctie. Het is een plek waar mensen elkaar ontmoeten, waar men kijkt of bekeken wordt.

- **Sfeer**

Zeker in historische steden is de openbare ruimte bijzonder sfeerscheppend. De ruimte creëert een sfeer die mensen als prettig ervaren. Tracy Metz verwoordt het als volgt:
'De grote charme van de binnenstad is zijn echtheid, die niet als toeristenattractie bedacht of gemaakt is, maar door de eeuwen heen voor en door de bewoners zelf is gebouwd. De combinatie van een échte, levende stad waar gewoond en gewerkt wordt met een gave, compacte historische omgeving, heeft op talloze bezoekers een betoverende uitwerking'[3].

---

1 Myriam Jansen-Verbeke. Het 'thuis in de stad'-project. De vrijetijdsfunctie 'van' en 'in' de stad, februari 2002.

2 Samengevat uit VROM - Ministerie van Ruimtelijke Ordening Nederland: Cultuur als katalysator, hoe kunst en cultuur een bijdrage leveren aan vernieuwing van de stad.

3 Tracy Metz: Pret, leisure en landschap - NAI uitgevers, Rotterdam 2002, ISBN 90 5662 244 7.

- Creativiteit

Een aantal steden zijn concentratiegebieden vol creativiteit. In sommige contemporary cities, maar evengoed in steden met een historische kern vindt men de creatieve industrieën en de creatieve klasse in een verhoogde mate terug. Dergelijke boeiende steden die open, divers en trendsettend zijn, hebben een belangrijk toeristisch potentieel. De belevingswaarde van deze steden is immers hoog en dit lokt een interessant publiek.

Tot de sleutelwaarden van een creatieve stad rekenen we tolerantie, een innovatief klimaat, diversiteit, een volwassen, stedelijke structuur met interessante architectuur, historische plekken en openbare ruimten en attractieve vrijetijdsvoorzieningen[1]. Ja zeker, Vlaanderen heeft dergelijke steden. Kijken we maar naar **bijvoorbeeld** Antwerpen en Hasselt, Roeselare of Gent.

3. Maatschappelijke trends

Het recreatief gedrag van mensen is constant aan veranderingen onderhevig. Deze veranderingen hangen nauw samen met ontwikkelingen in de demografische, economische en sociaal-culturele kenmerken van de samenleving. Een aantal auteurs typeren ons vrijetijdsgedrag als een zeer dynamisch gegeven. Dit dwingt en duwt de toeristische markt op zijn beurt tot meer dynamiek, maar met toenemende complexiteit tot gevolg.

In het kader van dit rapport is de volgende vraag aan de orde: **zal het stedelijk toerisme**, vooral het stedelijk toerisme naar steden met een historische kern, **nog aan belang winnen?** We zullen daarom de belangrijkste maatschappelijke trends, de zogenaamde megatrends kort overlopen en hun impact proberen te vertalen naar het stedelijk toerisme. We houden het vrij summier, omdat dit niet het eigenlijke onderwerp van dit rapport is. Voor een volledig overzicht van trendontwikkelingen verwijzen we graag naar gespecialiseerde lectuur [2] [3] [4] [5].

---

[1] ir. Stephen J. Hodes. 'De creatieve stad en leisure - Amsterdam een case study', internetartikel op bladzijden 9 en 10.

[2] Het Kuoni-rapport: The future of leisure Travel - 100 years of Kuoni, anniversary trend study. Dit trendrapport is gemaakt naar aanleiding van de 100e verjaardag van de Kuoni-groep. Deze groep wilde bij de viering van zijn jubilering niet terug, maar juist vooruit kijken. Deze opdracht, de trendanalyse, werd uitbesteed aan het Gottlieb Duttweiler Institute - 2006.

[3] Hilde Roothart - Zien: Trends van vandaag, markten van morgen, Uitgeverij Business Contact Amsterdam/Antwerpen. ISBN 90 470 0081 1.

[4] European Travel Commission: Tourism trends for Europe, september 2006.

[5] Intern rapport van Toerisme Vlaanderen - Onderzoek ruimte voor toerisme en recreatie in Vlaanderen, januari 2007.

MEGATRENDS

DEMOGRAFISCHE TRENDS

Vergrijzing en ontgroening
In 2020 zullen de oudere bevolkingsgroepen overal in West-Europa de meerderheid zijn en zullen de kinderen en jongeren een relatief kleine groep vormen.

Nieuwe gezinsstructuren
Meer singles, minder gezinnen met kinderen, aandeel eenoudergezinnen wordt groter, samengestelde gezinnen, stijgend belang van multigenerationfamilies[1].

ECONOMISCHE TRENDS

Economische groei en globalisering
Handel en verplaatsingen worden gemakkelijker, maar er is tezelfdertijd toenemende competitiviteit en prijsdruk.

Beleveniseconomie
Organisaties of samenlevingen (bijvoorbeeld steden) die er in slagen experiences aan te bieden, zullen een plaats in het hart van de consument veroveren en hierdoor meer omzet generen.

Versnipperd gebruik van gelijkblijvende vrije tijd
De totale hoeveelheid vrije tijd waarover we beschikken, is niet gewijzigd in de laatste decennia, maar de flexibilisering van arbeidstijd maakt dat we op meer diverse momenten over vrije tijd beschikken.

Stagneren van middenklasse-inkomens
Door het verdwijnen van de industrie naar lageloonlanden zullen de middenklasse-inkomens in West-Europa stagneren. De middenklasse zal geen andere oplossing hebben dan meer en langer te werken, met op termijn een invloed op de vrije tijd. Bijkomend gevolg is de verdere toename van tweeverdienersgezinnen.

Liberalisering en privatisering
In de vrijemarkteconomie is er een verschuiving van de rol van de overheid naar de vrije markt. Meer overheidsdiensten worden vercommercialiseerd.

Booming Azië
Verschuiving van plaats van rijkdom en welvaart in oostelijke richting. Er ontstaat een snelgroeiende middenklasse in China en India. De wereldwijde consumptie wordt sterk aangewakkerd.

[1] Kleiner wordende gezinskernen zijn voor bepaalde zorgtaken aangewezen op familieleden die niet tot hetzelfde huishouden behoren. Met mulitgenerationfamilie verwijst men naar het familienetwerk van ouders met kinderen, grootouders, ooms en tantes, overgrootouders.

MEGATRENDS

SOCIAAL-CULTURELE TRENDS

Toenemende individualisering
De vrije tijd is sedert een aantal jaren een steeds grotere rol gaan spelen in de individuele identiteit van personen.

Hogere opleiding
Het gemiddelde opleidingsniveau van de bevolking vertoont een stijgende tendens.

Groeiend gezondheidsbewustzijn
Goede gezondheid wordt gezien als de absolute voorwaarde voor geluk. Er is een verschuiving merkbaar van de hardware naar de software. Hiermee bedoelen we dat er meer aandacht komt voor de emotionele en spirituele zorg en in mindere mate voor zwembaden, fitness en sauna's. Het belang dat aan gezondheid wordt gehecht, stijgt bovendien met het ouder worden.

Meer gericht zijn op waarden en zekerheden
Een levensstijl waarbij duurzaamheid (ethische, sociale, ecologische, morele, culturele waarden) centraal staat, vormt een houvast voor een groeiende groep mensen. Maar er is ook een toenemende bevolkingsgroep die streeft naar zekerheden in het leven. In praktijk vertaalt zich dit onder meer door te investeren in vastgoed.

Feminisatie
Meer vrouwen hebben een inkomen en verwerven hiermee een grotere graad van onafhankelijkheid.

ECOLOGISCHE TRENDS

Zeldzame natuur
De ongerepte natuur wordt zeldzamer en daardoor meer waardevol.

Verkeerscongestie
De trafiek explodeert en de economische verliezen die hiervan het gevolg zijn, worden steeds groter.

Zon als gevaar
De groei van het gat in de ozonlaag heeft voor gevolg dat de zon meer en meer als een gevaar voor de gezondheid wordt beschouwd.

Watercrisis

De beschikbaarheid van drinkbaar water is een groeiend probleem in veel landen. De klimaatwijzigingen hebben tot gevolg dat bepaalde regio's warmer en droger worden, in andere dreigt meer dan gewoonlijk overstromingsgevaar.

Klimaatwijziging
De relatie tussen toerisme en klimaat is tweezijdig. Aan de ene kant draagt toeristisch vliegverkeer bij aan het broeikaseffect. Schattingen zijn dat dit aandeel thans 4% tot 9% is, oplopend tot wellicht 50% rond het jaar 2050. Aan de andere kant zal klimaatverandering leiden tot wijziging van vakantiepatronen en -bestemmingen. Prognoses wijzen uit dat Noord-West-Europa een aantrekkelijke zomerbestemming gaat worden voor inwoners van Zuid-Europa, in plaats van andersom.

4. Impact van de megatrends op het stedelijk toerisme

Wanneer we de trends analyseren, kunnen we alleen maar concluderen dat het stedelijk toerisme in omvang nog zal toenemen. We geven hier enkele oorzaken.

- Vraaggebonden oorzaken

De megatrends tonen een verhoogde interesse voor een aantal waarden, waaronder het sociale, het culturele, het toenemende belang dat men hecht aan authenticiteit, echtheid en het verleden. Historische binnensteden zijn plekken waar men deze zaken ontmoet, er heerst hier bovendien een bepaalde sfeer die mensen als prettig ervaren.

De markt groeit sowieso. Kijken we op dit vlak even naar de UNWTO-statistieken (World Tourism Organisation), waar we een exponentiële groei zien van de verplaatsingen[1].

De kunststeden lokken nu reeds meer dan gemiddeld bezoekers met een hoog opleidingsniveau[2]. Vanuit de trends leren we dat het mondiale opleidingsniveau stijgt. Het lijkt logisch om de lijn te kunnen doortrekken en een verband te kunnen zien tussen beide.

Een verhoogd opleidingsniveau gaat bovendien gepaard met de toename van het aantal mensen die tot de creatieve sector behoren[3]. Wanneer we praten over leisure, dan zien we dat deze groep zich **niet** aangetrokken voelt tot de megaleisure, sport- of winkelcomplexen. Zij zoeken eerder naar plaatsen die kwalitatief hoogwaardige ervaringen bieden en de kans om hun identiteit als creatievelingen te bevestigen, zoniet te versterken[4]. De binnenstedelijke kernen en zeker de historische steden beantwoorden via hun cultuur, individueler aanbod en hogere belevingswaarde aan deze behoefte.

Verhoogde cultuurparticipatie in het algemeen, versnipperd gebruik van de vrije tijd, grotere individualisatie en minder massatoerisme, toenemende vraag naar diversiteit, toenemende mobiliteit, … Het zijn allemaal voedingsbodems voor een verhoogde interesse in het stedelijk toerisme, voor culturele trips en citytrips.

- Aanbodgestuurde oorzaken

De aanbieders, de eigenlijke productie-eenheden, integreren hoe langer hoe meer het belevingsaspect in het productaanbod. We zien deze ontwikkeling in de culturele sector, in retail en horeca en in de evenementensector. Omdat steden concentratiegebieden zijn van voorzieningen en omdat een belevingsvol productaanbod de vraag uitlokt, voorzien we een toename van het stedelijk toerisme.

Laten we echter vooral het onderwerp 'dagelijkse bodemprijzen' niet uit het oog verliezen. Het is voor velerlei interpretaties vatbaar, maar wanneer we dit vertalen naar bijvoorbeeld lowcostvliegtuigmaatschappijen, dan is dit onderwerp alleen al in staat om de bezoekersaantallen naar hoofd- en regionale steden en kunststeden sterk te doen toenemen. De rentabiliteit van deze ondernemingen is compleet gestoeld op de aantrekkelijkheid van steden met een toeristisch-historisch of toeristisch-zakelijk potentieel.

---

[1] Cijfers 2006 UNWTO-statistieken. Het aantal internationale aankomsten stijgt van 25 miljoen in 1950 tot 763 miljoen in 2004. 763 miljoen bezoekers betekent 500 miljard euro aan ontvangsten. De sterke groei wordt aanzien als een van de belangrijkste economische en sociale ontwikkelingen van de laatste eeuw. http://world-tourism.org/facts/menu.html

[2] Toerisme Vlaanderen. Reeks Toerismecahiers, de Vlaanderen Vakantieganger anno 2005, wettelijk depot D2007/5635/8.

[3] Sleutelsectoren in de creative industry: reclame, architectuur, kunst, antiek, kunstnijverheid, design, mode, film, software, onderzoek, podia, televisie, radio, … Het gaat om mensen die met innovatieve, creatieve ideeën en esthetische producten meer dan gemiddeld actief zijn en meer toegevoegde waarde generen, mensen die door denken en minder door doen een bijdrage leveren aan de economie. Samengevat uit het artikel van ir. Stephen J. Hodes: 'De creatieve stad en leisure - Amsterdam een case study'.

[4] Idem 3 op pagina 12 van dit artikel: internetpublicatie.

5. Impulsen vanuit het beleid

De verhoogde belangstelling voor het stedelijk toerisme wordt ook aangewakkerd vanuit de beleidshoek. Toerisme en recreatie zijn immers heel erg 'maakbare producten' en allerminst louter afhankelijk van de vraag uit de markt. Lokale en toeristische overheden zijn in staat om de omvang en de kenmerken van de markt te sturen aan de hand van strategische plannen en/of overkoepelende citymarketingplannen.

Het erfgoed en ander stedelijk recreatief aanbod zoals cultuur, podiumkunsten, shopping en horeca zijn in dergelijke beleidsplannen belangrijke voedende elementen.

We zijn er ons van bewust dat het voor de beleidsmakers van steden géén evidente opdracht is om tezelfdertijd aandacht te trekken en toch de stedelijke identiteit te bewaren. Steden en gemeenten moeten bij het maken van plannen telkens afwegingen maken tussen soms heel diverse deelbelangen. Maar, en dit valt niet te ontkennen, in het kader van 'het toeristisch belang' worden cultuur en erfgoed tot op een zekere hoogte geëxploiteerd. De vraag is hoever men hier in gaat en wiens belangen primeren, tot waar reikt de kritieke massa en hoe is deze kritieke massa samengesteld? Waar ligt de dunne grens tussen het authentieke en het artificiële? Hoe ver kan je gaan vooraleer bezoekers andere oorden opzoeken? Dit zijn cruciale zaken wanneer we praten over duurzaamheid en draagkracht.

6. Besluit

Steden ontwikkelen zich in een vlug tempo en de druk van het toerisme wordt alsmaar groter. In stedelijke centra en zeker in historische binnenkernen is het bijzonder prettig vertoeven omwille van de voorzieningen, sfeer, authenticiteit, levendigheid, creativiteit en de mogelijkheden voor persoonlijke ontplooiing. Logisch dus dat veel mensen hier willen aan deelnemen. Er zijn krachten in de markt die maken dat het toerisme naar steden nog zal doen toenemen. Op sommige van deze krachten heeft men geen invloed, andere daarentegen zijn via beleidsmaatregelen stuurbaarder. De vraag is hoe men daar het best mee omgaat. De principes van recreatieve draagkracht kunnen hier een antwoord op bieden.

HOOFDSTUK 2: RECREATIEVE DRAAG-KRACHT

1. Het concept en definitie

Recreatieve draagkracht wordt gebruikt in de context van duurzaam toerisme. Het concept wordt dikwijls voorgesteld als een methode om de intensiteit van toeristische ontwikkeling te beoordelen dat een gebied of regio kan verdragen, rekening houdend met de ecologische, economische en sociale karakteristieken van dit gebied of die regio.

Meestal gebruikt men in de literatuur rond recreatieve draagkracht de volgende definitie:

> De maximale hoeveelheid bezoekers die gelijktijdig in een toeristische bestemming kan aanwezig zijn zonder negatieve invloeden te veroorzaken op de fysische, economische en socioculturele waarden van de gemeenschap en zonder een noemenswaardige daling in de bezoekerstevredenheid te registreren.[1]

2. Zes types van draagkracht

In de literatuur vinden we niet één, maar verschillende vormen van recreatieve draagkracht terug. Deze ontdubbeling maakt draagkracht een stukje concreter.

In onderstaande figuur geven we het theoretisch model, samen met een korte beschrijving van elk type draagkracht.

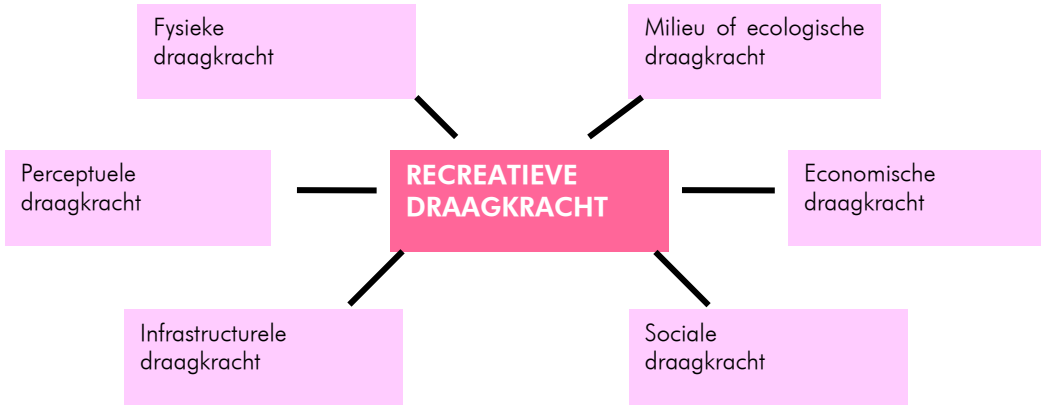

[1] Cf. Clivaz, Hausser & Michelet in 'Tourism monitoring system based on the concept of carrying capacity. The case of the regional natural park Pfyn-Finges Switzerland - working papers of the Finnish Forest Research Institute 2', internetartikel.

- **Fysieke draagkracht**

Het aantal toeristen dat een plaats of bestemming fysiek aan kan of de grens waarboven schade ontstaat aan de fysieke omgeving (natuur, monumenten, gebouwen, voorzieningen, …)[1].

- **Milieu of ecologische draagkracht**

Het aantal toeristen dat ontvangen kan worden in een plaats of bestemming, alvorens schade wordt berokkend aan het milieu (fauna en flora) of het ecosysteem in zijn geheel.

- **Economische draagkracht**

Het aantal toeristen dat ontvangen kan worden alvorens de lokale bevolking economische problemen ondervindt, zoals bijvoorbeeld stijgende huis- of grondprijzen. De mogelijkheid om toeristische activiteiten te absorberen zonder gewenste lokale activiteiten in het gedrang te brengen.

- **Sociale draagkracht**

Het aantal personen waarbij sociale verstoring kan voorkomen. Hierbinnen worden twee richtingen geïdentificeerd:

- vanuit het oogpunt van de gastheer/-vrouw: de graad van tolerantie die de lokale bevolking heeft ten aanzien van de bezoekers;
- vanuit het oogpunt van de bezoeker: de graad van tolerantie van toeristen ten aanzien van andere toeristen.

Sociale draagkracht is een subjectief gegeven, de ene persoon is meer 'crowd tolerant' dan een ander.

- **Infrastructurele draagkracht**

Het aantal toeristen dat de ondersteunende toeristische infrastructuur aankan (fietspaden, horeca, parkeerplaatsen, …).

- **Psychologische of perceptuele draagkracht**

Het aantal personen dat ontvangen kan worden in een plaats of bestemming alvorens de kwaliteit van de toeristische ervaring tegenwerkend wordt beïnvloed. Of: de laagste graad van bezoekerstevredenheid die toeristen bereid zijn te aanvaarden alvorens uit te wijken naar andere bestemmingen.

---

[1] Een dagje Delft, een studie naar het oordeel van toeristen over de kwaliteit van het verblijfklimaat in Delft, Twan van den Hurk, 1995, pag. 14.

3. Beperkingen en oplossing

Theoretisch gezien is het principe van recreatieve draagkracht een vrij goed concept, doch wanneer men dit in de praktijk wil toepassen, dan botst dit concept tegen zijn eigen grenzen aan. De vraag met recreatieve draagkracht is dikwijls: hoeveel is te veel en hierop krijgen we nimmer een adequaat antwoord.

Een bestemming is een dynamische entiteit die men als (toeristische) overheid constant moet bijsturen, afhankelijk van de mogelijkheden die men heeft en de impulsen die erop afkomen. Men voert een beleid, of zoals men het wil noemen, een strategie. Binnen deze strategie moet men de beste keuzes maken in overleg met partners en betrokkenen, maar door dit te doen, verlegt men vaak de grenzen van de eigen draagkracht. Wat de ene dag niet kan, kan bijvoorbeeld wel op een ander moment. Men kan bijvoorbeeld meer of andere bezoekers ontvangen en toch tezelfdertijd een betere leefbaarheid voor uw regio of stad bereiken. Bijvoorbeeld: met een goed mobiliteitsplan kan men de verkeersstromen beter leiden en oplossingen bieden aan inwoners, zakelijk en bezoekersverkeer.

Recreatieve draagkracht is geëvolueerd naar een beleidsinstrument, een informatiesysteem, dat u helpt in het nemen van beleidsbeslissingen. Dit beleidsinstrument, dat onder meer gevoed wordt door indicatoren, heeft een signaalfunctie die toelaat om mogelijke problemen op een snellere wijze te identificeren.

We bespreken dit verder in hoofdstuk 3.

4. Besluit

Recreatieve draagkracht is vrij lange tijd een theoretisch begrip geweest, dat grenzen stelde aan het aantal bezoekers dat een bestemming kon verwerken. Omwille van de vele praktische beperkingen van het concept, heeft men gezocht naar oplossingen die beleidsverantwoordelijken kunnen helpen bij het nemen van beslissingen. Een bestemming is immers een dynamische entiteit die men constant moet bijsturen afhankelijk van de mogelijkheden die men heeft en de impulsen die op de bestemming afkomen. Een goed meetinstrument kan er voor zorgen dat de belangen van alle gebruikersgroepen en het patrimonium in evenwicht zijn en in positieve zin verder evolueren. Wie er in slaagt door een creatieve bril te kijken, zal niet de problemen zien maar de mogelijkheden die recreatieve draagkracht biedt.

HOOFDSTUK 3: METEN EN EVALUEREN

In 'meten en evalueren' staat het ontwerpen van indicatoren centraal. We formuleren eerst twee inleidende bedenkingen: de noodzaak van indicatoren en het ontwikkelingsproces van indicatoren. Nadien bepalen we wat een duurzame toeristische stad is, de doelstellingen die men tracht te realiseren in het streven naar duurzaamheid en het meetinstrument dat duurzaamheid en draagkracht in kaart brengt.

1. De noodzaak van indicatoren

Men kan veel argumenten aanhalen waarom het gebruik van indicatoren belangrijk is, maar we zullen ons beperken tot drie, weliswaar cruciale, argumenten.

- **Om een oordeel te kunnen geven over de kwaliteit van de dienstverlening, is informatie en in het bijzonder indicatoren noodzakelijk**

Informatie inwinnen betekent dat er gegevens moeten verzameld worden, geïnterpreteerd worden en binnen hun juiste context geplaatst worden. Waar mogelijk, worden normen vooropgesteld. Als blijkt dat de verzamelde gegevens afwijken van vooropgestelde normen, is bijsturing noodzakelijk. Indicatoren zijn in die zin signalen van goede of minder goede kwaliteit, bieden een antwoord op de vraag 'hoe goed zijn we bezig?'. Maar kwaliteitsbeoordeling gebeurt niet alleen op basis van de eigen interne situatie, er is ook een relatie met andere spelers in de markt, het zogenaamde 'benchmarken'. Als dezelfde indicatoren door meerdere spelers in de markt gebruikt worden, is vergelijking mogelijk.

- **Indicatoren zijn een middel om de complexe wereld te synthetiseren en overzichtelijk te maken**

Ze zijn in die hoedanigheid onmisbaar in het kader van een ernstige beleidsvoering. Hoe langer hoe meer gebeurt strategische beleidsvoering via een planmatig en analytisch proces. Essentieel in dit planningsproces is dat planning gebaseerd is op een grondige analyse van de omgeving. Voor een omgevingsanalyse zijn feiten en cijfers, zowel van kwantitatieve als van kwalitatieve aard, noodzakelijk. Daarenboven zijn ze het sturingsmechanisme bij de uitvoering van de planning.

- **Indicatoren zijn een middel om te communiceren**

Communiceren met de eigen organisatie, met het hogere beleidsniveau, met de burgers en met de klanten is noodzakelijk. Met cijfers, indicatoren, wordt de mogelijkheid geboden om een debat te voeren over oorzaken, acties, middelen, enz. Enkel door goed te communiceren, kunnen zaken begrepen, gedragen en gerealiseerd worden door alle betrokken partijen. Een zichtbaar beleid dat gebaseerd is op doordachte informatie, is dan ook bijzonder waardevol.

2. Het ontwikkelingsproces van indicatoren

Indicatoren staan niet op zichzelf, maar staan in relatie met de visie die men heeft op duurzaamheid en recreatieve draagkracht van een toeristische stad en met de doelstellingen die men wenst te verwezenlijken.

Wanneer we de algemene visie van Toerisme Vlaanderen omtrent duurzaamheid[1] toepassen op de Vlaamse toeristische steden, betekent dit dat men streeft naar aantrekkelijke steden die een positieve beleving garanderen, gebaseerd op sterke natuurlijke en culturele bronnen, zodat de toekomst van de toeristisch-recreatieve en culturele sector gegarandeerd is.

In het ontwikkelen van indicatoren zal men een aantal stappen moeten zetten.

In **stap 1 bepalen** we wat we verstaan onder een duurzame toeristische stad. Dit is essentieel, omdat zowel de eigen organisatie als de buitenwereld moeten weten wat de waarden, overtuigingen of principes zijn van waaruit men werkt. De boodschap moet duidelijk zijn en bovendien duidelijk gecommuniceerd worden.

Stap 2 formuleert de **doelstellingen**. Deze doelstellingen zijn een uitdrukking van datgene wat men uiteindelijk wil bereiken. Wat willen we bereiken op vlak van duurzaamheid en recreatieve draagkracht van de stad? In realiteit gaat men niet zomaar van stap 1 naar stap 2. Doelstellingen formuleren kan men pas na een grondige doorlichting van de situatie en contacten met het werkveld. In het planningsproces gaat men vrij analytisch te werk.

Pas in **stap 3** gaan we de **indicatoren** ontwikkelen. Indicatoren zijn variabelen (parameters) die men als organisatie of bestuursvorm zal hanteren om aan te tonen in welke mate de geformuleerde doelstellingen bereikt worden. Kortweg geformuleerd: ze zijn een **meetbaar aspect** van de doelstellingen.

Bij de ontwikkeling van dit proces en in de opmaak van indicatoren, moeten bij voorkeur de volgende vuistregels gevolgd worden:

- **ontwikkel op een participatieve manier**. Participatief betekent dat men dit doet in samenspraak met de stakeholders. Dit maakt het proces meer doordacht en grondiger en heeft als resultaat dat dit gedragen wordt door een bredere groep. De betrokkenen krijgen ook de gelegenheid om hun bekommernissen en praktische bezwaren te ventileren;
- maak **per doelstelling** gebruik van **meerdere indicatoren,** zodat deze doelstelling vanuit meerdere invalshoeken benaderd wordt;

---

[1] Zie Toerisme Vlaanderen : www.duurzaam-toerisme.be: visie duurzaam toerisme.

Toerisme Vlaanderen wil een kwalitatief, duurzaam toeristisch beleid, waardoor Vlaanderen zich kan profileren als een duurzame toeristische bestemming.
Dat is de hoofddoelstelling op lange termijn.

Toerisme Vlaanderen wil het denkproces van duurzaam toerisme omzetten in concrete maatregelen voor de toeristische sector met als doel:
- de vakantiebeleving van de toerist verbeteren;
- de levenskwaliteit in de bestemmingsregio's verhogen;
- het behoud van natuurlijke en culturele bronnen door de negatieve impact te reduceren;
- de toekomst van de toeristische sector garanderen.

Kwaliteit staat voor duurzaamheid. Kwalitatief toerisme impliceert duurzaam toerisme.

- kies het **soort indicator** dat u wenst te ontwikkelen. Er zijn immers diverse types: prestatieindicatoren, procesindicatoren, omgevingsindicatoren, …, en wees bewust van wat deze indicatoren u wel of niet duidelijk kunnen maken. Maak een technische fiche die duiding geeft aan de problematiek;
- **interpreteer indicatoren** op de juiste wijze. Een hoge score is niet noodzakelijk goed, een lage score is niet noodzakelijk slecht. Bekijk ook de context, bekijk de richting waarin indicatoren evolueren en bekijk percentages in hun relatie tot de absolute cijfers waarop ze berekend zijn. Benchmark waar mogelijk;
- publiceer de **resultaten**, maak ze **toegankelijk voor alle betrokkenen**. Op die manier komt men tegemoet aan één van de hogergenoemde cruciale voorwaarden, namelijk dat indicatoren een communicatieinstrument zijn.

U merkt het, indicatoren ontwikkelen gebeurt niet van de ene dag op de andere, maar eens ze op punt staan, hebben ze een grote gebruikswaarde.

3. Visie omtrent een duurzame toeristische stad

Een duurzame toeristische stad is een stad die op het economische, sociale, fysisch-ecologische en institutionele vlak in evenwicht is.

Samengevat betekent evenwicht het volgende:

- **Economisch**
  Een duurzame toeristische stad streeft naar een optimale afstemming tussen vraag en aanbod. Zowel wat het kwantitatieve aspect betreft (aantal en hoeveelheden op vlak van vraag en aanbod) als het kwalitatieve aspect (diversiteit van de functies, kwaliteit van de functies).[1]
- **Sociaal**
  Een duurzame toeristische stad is een sociaal toegankelijke stad op het vlak van cultuur en vrijetijdsparticipatie. De stad streeft naar positieve sociale contacten tussen bewoners en toeristen en tussen toeristen onderling. De werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve en culturele sector heeft vergelijkbare arbeidsvoorwaarden als in de overige economische sectoren.
- **Fysisch-ecologisch**
  De stad gaat rationeel om met milieu, energiebronnen en ruimtegebruik. Men streeft altijd een hoge kwaliteit van ruimte en infrastructuur na.
- **Institutioneel**
  Het beleid heeft een kruispuntfunctie. Men betrekt de stakeholders[2] op een participatieve manier bij debat en beleid. Nadien informeert men over rationeel genomen beslissingen.[3]

---

[1] Zie ook de Stadsmonitor: normatief kader: www.thuisindestad.be

[2] Stakeholders zijn de burgers, middenveld, sector, eigen organisatie en toeristen.

[3] Hoe langer hoe meer maakt ook het institutionele deel uit van de 'duurzaamheidsdriehoek' (economische, sociale, fysisch-ecologische principes). Men kan het institutionele luik als een afzonderlijke vierde pijler beschouwen of als een centraal punt dat het economische, sociale en het ecologische laat samenwerken. Het maakt niet uit welk standpunt men hier inneemt. Feit is dat dit institutionele, het beleidsmatige, belangrijk is.

4. Doelstellingen van een duurzame toeristische stad

De doelstellingen geven aan hoe men, binnen een realistische periode, de visie kan waarmaken.

We stellen vijf doelstellingen voor, ze vloeien voort uit de principes van hoofdstukken 1 en 2. We zijn er ons van bewust dat alles tezelfdertijd realiseren voor de steden uiteraard niet mogelijk is. Veel hangt af van de toeristische ontwikkelingsfase waarin een stad zich bevindt en de toeristisch-recreatieve en culturele mogelijkheden die de stad heeft. Toch trachten we doelstellingen te formuleren die toepasbaar zijn in verschillende situaties.

1. Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad

De aantrekkingselementen van de stad, namelijk het toeristisch-recreatief aanbod, cultuur en erfgoed, levendigheid, sfeer en creativiteit, moeten inhoudelijk en architecturaal een meerwaarde bieden. Tot voorzieningen rekenen we ook een functionele en aantrekkelijke onthaalinfrastructuur, tot sfeer behoort de uitbouw van een aantrekkelijke openbare ruimte. Een attractief evenementenbeleid biedt ondersteuning aan het permanent toeristisch-cultureel aanbod.

2. Realisatie van een sociaal toegankelijke stad

Dit betekent dat iedereen van het vrijetijds- en cultureel aanbod kan gebruikmaken. Dus ook mindervaliden, minder hoge inkomens en de eigen bewoners.

Dit kan door het stimuleren van cultuur- en vrijetijdsparticipatie, het wegwerken van fysische en sociale participatiedrempels, aandacht voor de prijzenstructuur van het toeristisch-cultureel aanbod. Het betekent tevens de uitbouw van kwalitatieve logiesvormen voor diverse leeftijden en budgetten (hotels, jeugdlogies, kampeermogelijkheden, …).

Het sociale luik heeft eveneens aandacht voor de werkgelegenheidsvoorwaarden in de toeristische en culturele sector. Deze zijn minstens vergelijkbaar met de voorwaarden in de overige economische sectoren.

Daarnaast moeten mogelijke conflictpunten tussen lokale bevolking en toeristen opgespoord en opgevolgd worden.

3. Streven naar een toeristisch leefbare stad

Dit betekent aandacht hebben voor de toeristische druk op de woonmarkt.

Toegankelijkheid en vlotte bereikbaarheid van de toeristisch-culturele voorzieningen zowel extern (toegang tot de stad) als intern (publiek transport in de stad, voldoende parkeergelegenheid voor bewoners en toeristen, …) moeten worden gegarandeerd.

Rationeel ruimtegebruik voor toeristisch-culturele voorzieningen wordt aanbevolen en waar mogelijk (groene) ruimtes toegankelijk gemaakt voor recreatief medegebruik.

Zo veel mogelijk vermijden van verontreiniging in het straatbeeld.

In logiesvormen, attractiepunten, culturele voorzieningen en evenementen zo rationeel mogelijk omgaan met water en energiebronnen en/of betrokken actoren informeren over deze normen.

4. Versterken van het beleid en verhogen van de kennis over de toeristische sector

Op die manier kunnen verantwoorde langetermijnbeslissingen genomen worden en zaken binnen hun context beoordeeld worden. De opmaak van een toeristisch plan staat hierin centraal, omdat dit een samenhangend beeld geeft van de mogelijkheden en beperkingen van de toeristisch-culturele ontwikkeling. Het biedt tevens de mogelijkheid om de eigen toeristische ontwikkeling te integreren binnen hogere toeristische beleidsplannen (het hogere toeristisch bestuursniveau) of plannen uit andere sectoren (bijvoorbeeld ruimtelijke structuurplannen).

5. Positieve dialoog met de actoren

Dit betekent debat en inspraak, zodat wensen en verwachtingen kunnen geformuleerd worden, maar ook dat er een terugkoppeling is met betrokken actoren. Communicatie bevordert tevens publiek-private samenwerking tussen de lokale overheid en de sector. Tot een positieve dialoog behoort tevens de verwerving van een positief imago als toeristisch-recreatieve en culturele stad bij bewoners en bezoekers.

5. Het meetinstrument

Een goed meetinstrument om duurzaamheid en recreatieve draagkracht te beoordelen, bestaat uit meerdere facetten. In de eerste plaats uiteraard uit **indicatoren**, cijfers die komen uit interne en externe bronnen of uit specifiek onderzoek. Daarnaast kan men ook een **zelftest** ontwikkelen, zodat de stad zichzelf kan evalueren om na te gaan hoever zij staat op de toeristische duurzaamheidsladder.

We werken daarom een indicatorenset uit en een checklist voor zelfevaluatie.

5.1. Indicatoren

Tabel 1 geeft het overzicht van de ontworpen indicatoren, zij trachten de doelstellingen meetbaar te maken.

De indicatoren in deze tabel krijgen een nummer, een titel en de aanduiding IB (Interne Bron - informatie ter beschikking bij de eigen stadsdiensten), EB (Externe Bron - informatie ter beschikking bij derden), ENQ (Enquêtering - informatie is slechts beschikbaar via specifiek onderzoek) of STU (Studie - informatie kadert binnen een onderzoek waarbij meerdere invalshoeken bekeken worden).

De **indicatorenfiches** over het hoe, waarom en waar indicatoren kunnen verzameld worden, bevinden zich in **bijlage 1**.

In geval van indicatoren die slechts beschikbaar zijn via specifiek onderzoek, zullen we een **voorbeeld** van **standaardvragen** formuleren. Deze vragen kunnen dan geïntegreerd worden in onderzoek dat de stad uitvoert of in onderzoek dat andere partijen uitvoeren. De overzichtslijst van alle standaardvragen is opgenomen in **bijlage 2**.

Meervoudig gebruik in de tijd van dezelfde set van indicatoren heeft als voordeel dat men de evolutie kan volgen. Meervoudig gebruik door verschillende steden en gemeenten biedt de mogelijkheid tot benchmarking onderling.

De tabel bestaat uit 32 indicatoren. In realiteit kunnen een aantal indicatoren ontdubbeld worden. Dit is in de eerste plaats het geval bij de indicatoren die 'tevredenheid' uitdrukken. In het kader van duurzaamheid en draagkracht is het noodzakelijk meerdere partijen te bevragen: toeristen en recreanten, bewoners en in principe ook de aanbieders van het stedelijk recreatief-cultureel product, de toeristische en culturele overheden. Een tweede vorm van ontdubbeling bestaat er in om de aard van het onderwerp te verfijnen. Bijvoorbeeld in de lijst is er sprake van het 'cultureel aanbod': dit kan opgesplitst worden in 'cultuurhuizen, bioscoopaanbod, evenement, en andere'.

5.2. De zelftest, checklist voor zelfevaluatie

Aan de hand van een aantal vragen kan de stad zichzelf beoordelen in hoeverre zij principes van duurzaamheid en draagkracht toepast in haar/zijn stad. We structureren deze zelftest in functie van de pijlers van de definitie van duurzame toeristische stad.

De zelftest bevindt zich in **bijlage 3**. Elke stad kan voor zichzelf hieraan nog vragen toevoegen of eventueel onbeantwoord laten. Dit hangt voor een deel af van de complexiteit van de toeristische stad.

Tabel 1
Overzicht van de indicatoren die duurzaamheid en recreatieve draagkracht in toeristische steden meten

Doel-stelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad	Bron
1.1	Private en publieke investeringen in de toeristisch-recreatieve en culturele sector	EB / IB
1.2	Publieke investeringen in de openbare ruimte (in de toeristische kern)	IB
1.3	Publieke investeringen die rechtstreeks verband houden met toerisme en recreatie en cultuur	IB
1.4	Tevredenheid over het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod	ENQ / EB
1.5	Tevredenheid over het architecturaal aspect van de stad	ENQ / EB
1.6	Tevredenheid over de sfeer van de stad	ENQ
1.7	Tevredenheid over de service van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen	ENQ
1.8	Tevredenheid over de onthaalinfrastructuur van de stad	ENQ
1.9	Beoordeling van de prijs-kwaliteitverhouding in het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod	ENQ
1.10	Beoordeling van de algemene prijs-kwaliteitverhouding in de stad	ENQ
Doel-stelling 2	**Realisatie van een sociaal toegankelijke stad**	**Bron**
2.1	Cultuurparticipatie bewoners en toeristen	EB / ENQ
2.2	Aantal bezoekers aan culturele attracties	EB / IB
2.3	Toegankelijkheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen	EB
2.4	Tevredenheid over de toegankelijkheid van toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen	ENQ
2.5	Het aantal jobs in de toeristisch-recreatieve en culturele sector	EB
2.6	De verhouding tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve en culturele sector ten opzichte van de totale tewerkstelling	EB
2.7	Knelpuntberoepen/kansenberoepen in de horecasector	EB
2.8	De verhouding verblijfstoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (crowding index)	EB
2.9	De verhouding dagtoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (crowding index)	EB / ENQ
2.10	Tevredenheid over het contact bewoners/toeristen (irritatieindex 1)	ENQ
2.11	Het druktegevoel (irritatieindex 2)	ENQ
Doel-stelling 3	**Streven naar een toeristisch leefbare stad**	**Bron**
3.1	Vastgoedprijzen voor woningen	EB
3.2	Logies met het ecolabel 'Groene Sleutel'	EB
3.3	Tevredenheid over de bereikbaarheid van de stad in het algemeen en het centrum in het bijzonder, de verkeersdrukte en de verkeersveiligheid	EB / ENQ
3.4	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van het openbaar domein	EB / ENQ
3.5	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen	EB / ENQ
3.6	Tevredenheid over de inrichting van de openbare ruimte	EB / ENQ
Doel-stelling 4	**Versterken van de kennis omtrent de toeristisch-culturele sector**	**Bron**
4.1	Aanwezigheid van een strategisch plan voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector	STU
4.2	Evaluatie en opvolging van de strategische doelstellingen van het strategische plan	IB
4.3	Aanwezigheid van een imago-onderzoek voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector	STU
Doel-stelling 5	**Positieve dialoog met de actoren**	**Bron**
5.1	Consultatie en betrokkenheid van stakeholders bij het toeristisch-recreatief en cultuurbeleid en de samenwerking met andere stadsdiensten	IB / EB
5.2	Spreiding van informatie over en door de stad	IB / EB

6. BESLUIT

De beoordeling van recreatieve draagkracht steunt op een korf met gegevens. Dit is noodzakelijk, omdat men genuanceerd moet kunnen oordelen.

Hoe is deze korf samengesteld?

Hiervoor moeten we vier stappen, zetten namelijk visieontwikkeling, definiëring van het begrip duurzame toeristische stad, ontwikkelen van doelstellingen en pas dan het meet-instrument met onder andere indicatoren hierop enten.

Het is niet meer, maar ook niet minder dan een goed doorlopen beleidsproces. Meet niet te veel, maar ook niet te weinig en weet vooral wat je meet en waarom je dit doet.

HOOFDSTUK 4: THEORIE TOEGEPAST OP PRAKTIJK

1. De case Brugge

In dit laatste hoofdstuk willen we aantonen dat theorie en praktijk verzoenbaar zijn en werken daarom een case uit. Brugge geldt hier als praktijkvoorbeeld, doch wat geldt voor Brugge is ook mogelijk in andere steden.

We starten met een verwijzing naar het strategisch plan voor Brugge, opgemaakt in 2004, dat een kwaliteitsvolle benadering van het cultuurtoerisme vooropstelt en hierbij rekening houdt met de leefbaarheid en duurzaamheid van de stad. Nadien volgen vijf uitgewerkte indicatoren, op maat van Brugge, waarmee we willen aantonen hoe men met cijfermateriaal kan omgaan.

2. Het strategisch beleidsplan voor het toerisme in Brugge, 2004-2010

De toekomstvisie die in 2004 uitgewerkt werd voor Brugge en een tijdslimiet heeft tot 2010, heeft als centraal thema: 'het bevorderen van het nationale en internationale cultuurtoerisme naar Brugge door middel van een passende productontwikkeling en vanuit het oogpunt van duurzame ontwikkeling met respect voor de leefbaarheid en draagkracht van de lokale gemeenschap'.[1]

Dit houdt dus onder meer in dat initiatieven inzake productontwikkeling, hetzij vanuit de stad, hetzij vanuit de private sector, moeten worden afgetoetst op deze centrale, strategische, beleidslijn. Initiatieven die niet beantwoorden hieraan of die mogelijks teveel overlast genereren voor de lokale bevolking, worden geweerd.

Het aspect 'leefbaarheid en draagkracht van de lokale gemeenschap' kunnen we het best illustreren aan de hand van de keuze die men maakt tussen het 'concentratiemodel' en het 'spreidingsmodel'[2] . In dit plan opteert men bewust voor het behoud van het concentratiemodel om diverse redenen. Ondermeer omdat de ontwikkeling van toerisme in 'nieuwe' stadsdelen een onomkeerbaar proces is. Toerisme en toeristen brengen immers onvermijdelijk verandering en soms verdringing teweeg. Een eventueel spreidingsmodel met randvoorwaarden is bovendien nooit 100% waterdicht en garandeert niet dat het wonen en de leefbaarheid in de binnenstad kunnen ingedijkt en beheerst worden. Ten derde legt het beleid in Brugge zelf de nadruk op wonen en leefbaarheid van de stad. Het zijn belangrijke argumenten om pro-concentratiemodel te kiezen.

---

[1] Strategische beleidsplan voor het toerisme in Brugge, 2004-2010 – eindrapport , opgemaakt door WES Onderzoek & Advies in 2004 in opdracht van de stad. Zie ondermeer rubriek 'samenvatting' en pagina's 71, 72 en volgende.

[2] Het toeristisch concentratiemodel betekent dat het beleid erop gericht is om de impact van toerisme ruimtelijk geconcentreerd te houden en het aanbod te versterken in het bestaande toeristisch kerngebied. Een toeristisch spreidingsmodel is erop gericht om het minder bekende Brugge meer te betrekken in het cultuurtoeristisch aanbod.

Naast de aandacht voor leefbaarheid, suggereert het plan om een performant informatie- en monitoringsysteem op te zetten als ondersteuning van de strategie. Het gaat om cijfermateriaal dat beleidsmatig interessant is. Bijvoorbeeld: in regelmatig publieksonderzoek is het noodzakelijk aandacht te hebben voor ervaringen, informatiekanalen, evolutie van de prijs-kwaliteitverhouding, enz. Dit kan verkregen worden via een permanente balie-enquête of uit een specifiek tevredenheidsonderzoek. Daarnaast stelt men voor om een set van duurzaamheidsindicatoren te ontwikkelen, zoals bijvoorbeeld een indicator die bezoekers in tijd en ruimte meet of bijvoorbeeld een prijsindicator die de vastgoedevolutie in kaart brengt.

Omwille van de aandacht voor kwaliteit, cultuur, duurzaamheid en leefbaarheid en omwille van het initiëren van een monitoringsysteem met tevredenheidsonderzoek en indicatoren, beschouwen we het strategisch plan van Brugge als een goed praktijkvoorbeeld inzake recreatieve draagkracht.

3. De indicatoren in praktijk

We werken nu een vijftal indicatoren uit waarmee we willen aantonen hoe dit soort cijfermateriaal in praktijk functioneert. Per indicator voorzien we telkens een toelichting, het eigenlijke cijfermateriaal en een interpretatie van de gegevens. Het cijfermateriaal is op maat van Brugge gemaakt.

Na deze vijf voorbeelden volgt een overzichtstabel die voor Brugge de stand van zaken weergeeft.

3.1. Private en publieke investeringen in de toeristisch-recreatieve en culturele sector - indicator 1.1

3.1.1. Toelichting

Deze informatie is afkomstig van het FOD Economie – Algemene Directie Statistiek. Ze is gebaseerd op de btw-aangiften van de private en publieke bedrijven en instellingen met hoofdzetel in Brugge.

We gebruiken de NACE-BEL categorieën 55 (hotels en restaurants) en 92 (recreatie, cultuur en sport), omdat deze het meest representatief zijn voor het 'inkomend' toerisme op stadsniveau.

3.1.2. Cijfers

Tabel 2
De investeringen in hotels, restaurants, recreatie, cultuur, sport en totale investeringen, Brugge 2001-06 (in miljoen euro en %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Investeringen in hotels en restaurants (miljoen euro)	17,3	17,5	18,4	23,5	20,8	22,6
2. Investeringen in recreatie, cultuur en sport (miljoen euro)	14,3	22,4	6,8	5,6	7,6	6,1
3. Som van investeringen in hotels en restaurants en recreatie, cultuur en sport (miljoen euro)	31,6	39,9	25,2	29,1	28,4	28,7
4. Totale investeringen in Brugge (miljoen euro)	223,7	259,1	224,9	258,8	281,8	314,0
5. De verhouding van de investeringen in hotels en restaurants en recreatie, cultuur en sport ten opzichte van de totale investeringen in Brugge (in %)	14,1	15,4	11,2	11,2	10,1	9,1

BRON: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, verwerking WES Onderzoek & Advies.

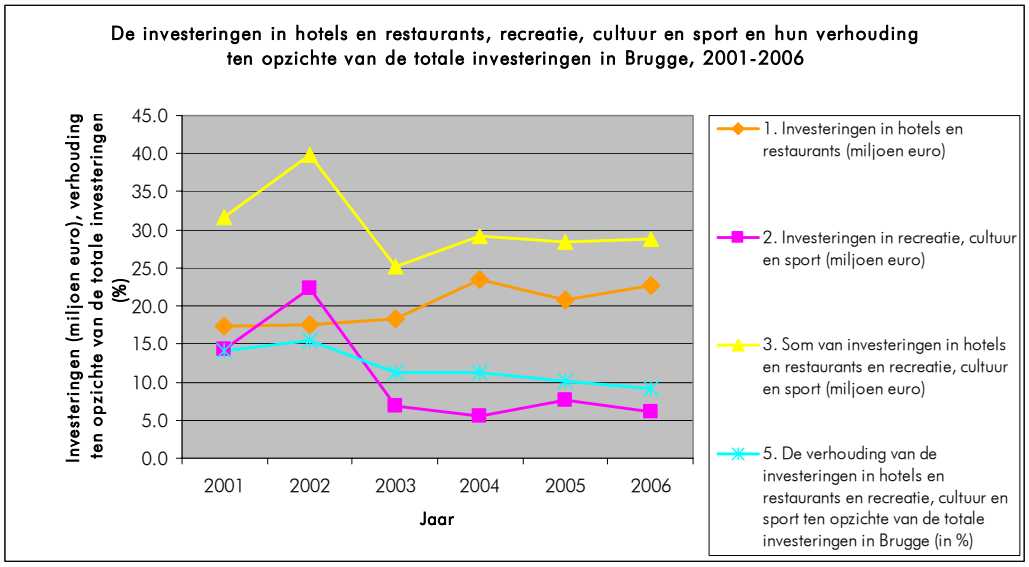

BRON: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, verwerking WES Onderzoek & Advies.

3.1.3. Interpretatie

Om de investeringen in de toeristische en culturele sector in te schatten, bekijkt men best een aantal elementen; namelijk, de grootteorde van de investeringen, de evolutie in de tijd en het relatief belang van betrokken sectoren ten opzichte van de totale investeringen op stadsniveau. Idealerwijze doet men ook aan benchmarking met gelijkaardige steden of gemeenten.

We merken dat de investeringen in hotels en restaurants toenemen, gaande van 17 miljoen euro in 2001 tot ongeveer 23 miljoen euro in 2006. Dit is een toename met 35%. Dit zijn absolute cijfers, maar zelfs rekening houdend met een prijsinflatie van ongeveer 10 à 12 % in diezelfde periode, komen we tot een positief resultaat.

De investeringen in recreatie, cultuur en sport hebben hun piekwaarden in 2001 en vooral 2002. Deze hoge waarden houden verband met het feit dat Brugge in 2002 Europa's culturele hoofdstad was.

Het relatief belang van de toeristische en culturele investeringen daalt tussen 2001 en 2006 systematisch ten opzichte van de totale investeringen op stadsniveau. In 2001 bedroeg de verhouding 14%, in 2006 is dit ongeveer 9%. We zien de totale investeringen in de globale stadseconomie sterker toenemen in vergelijking met de investeringen in de toeristisch-recreatieve en culturele sector. Het is aangewezen om na te gaan waarom de toeristische en recreatieve-culturele sector achter blijft en welke lessen men hieruit kan trekken.

3.2. Tevredenheid over het architecturaal aspect van de stad (indicator 1.5)

3.2.1. Toelichting

In principe moet er een tweeluik van informatiegegevens zijn: enerzijds een tevredenheidsmeting bij de lokale bevolking, anderzijds een tevredenheidsmeting bij de toerist.

In bijlage 2 bevindt zich een voorbeeld van vragenlijst die aantoont hoe men dit aspect kan bevragen. De concrete formulering is als volgt: 'Hoe tevreden bent u over het architecturale aspect, het fysiek uiterlijk, het esthetische van de stad?' De schaalverdeling gaat van 'zeer tevreden' tot 'helemaal niet tevreden'. De deelitems betreffen de beoordeling van aantrekkelijkheid van straten en pleinen, van het historisch erfgoed, van publieke gebouwen en van private woningen. Wanneer men dezelfde vraag aan beide groepen stelt, heeft men een perfecte vergelijkingsbasis.

De Stadsmonitor[1] biedt voorlopig een waardevol alternatief voor wat het luik lokale bevolking betreft, vooral omdat men hier de waardering van de verschillende centrumsteden naast elkaar kan plaatsen.

[1] Stadsmonitor: zie supra en bijlage 1 voor meer uitleg. De tevredenheidsmeting over het architecturale aspect bevindt zich in de publicatie 'Steden op koers', editie 2006 op pagina's 368-372.

3.2.2. Cijfers

Tabel 3
Het meten van de kwaliteit van de openbare ruimte door middel van de tevredenheid over de uitstraling van de gebouwen in de buurt en de tevredenheid over de uitstraling van de straten, pleinen, parken, monumenten en gebouwen in de stad, Stadsmonitor - Steden op koers 2006

1. Aandeel (%) van de inwoners dat het eens is met de stelling 'De gebouwen in mijn buurt zijn over het algemeen mooi'

	Eerder eens		Helemaal eens		Totaal	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Aalst	41,3	42,6	31,3	35,6	72,6	78,2
Antwerpen	41,6	37,9	29,0	34,3	70,6	72,2
Brugge	37,4	43,1	42,2	41,6	79,6	84,7
Genk	36,7	39,3	45,7	46,8	82,4	86,1
Gent	39,2	40,1	29,3	33,0	68,5	73,1
Hasselt	38,0	42,7	41,2	40,1	79,2	82,8
Kortrijk	38,6	42,4	34,6	38,4	73,2	80,8
Leuven	40,1	43,0	23,2	25,8	63,3	68,8
Mechelen	38,7	39,6	28,5	30,9	67,2	70,5
Oostende	40,4	41,1	32,2	35,8	72,6	76,9
Roeselare	37,0	41,7	37,8	36,7	74,8	78,4
Sint-Niklaas	37,2	42,6	41,0	35,2	78,2	77,8
Turnhout	38,6	42,2	33,9	33,1	72,5	75,3

In de survey van de Stadsmonitor werd in 2004 en 2006 volgende stelling voorgelegd aan een representatief staal van inwoners uit elke Vlaamse centrumstad: 'De gebouwen in mijn buurt zijn over het algemeen mooi'. Wie op deze stelling antwoordde met 'helemaal eens' of 'eerder eens', werd in de teller opgenomen.

BRON: Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Universiteit Gent), Centrum Lokale Politiek (Universiteit Gent)

2. Aandeel (%) van de inwoners dat vindt dat de straten, pleinen, parken, monumenten én gebouwen in de stad mooi zijn (aangelegd)

	Totaal	
	2004	2006
Aalst	57,2	54,6
Antwerpen	41,5	43,9
Brugge	85,5	88,7
Genk	60,3	51,1
Gent	69,6	72,1
Hasselt	77,4	71,8
Kortrijk	66,7	69,9
Leuven	70,8	78,7
Mechelen	56,6	70,2
Oostende	51,1	61,8
Roeselare	61,8	63,5
Sint-Niklaas	52,2	62,0
Turnhout	43,1	47,6

In de survey van de Stadsmonitor werden in 2004 en 2006 volgende 3 stellingen voorgelegd aan een representatief staal van inwoners uit elke Vlaamse centrumstad: 'De straten en pleinen in de stad zijn mooi aangelegd, de parken in de stad zijn over het algemeen mooi aangelegd en de monumenten, historische gevels en gebouwen geven de binnenstad een mooie uitstraling. Wie op alle drie de stellingen antwoordde met 'helemaal eens' of 'eerder eens', werd in de teller opgenomen.

BRON: Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (Universiteit Gent), Centrum Lokale Politiek (Universiteit Gent).

3.2.3. Interpretatie

Het is zonder meer duidelijk dat Brugge zeer hoog scoort wat de tevredenheid over het architecturale aspect betreft. Meer dan vier vijfden van de populatie is het eerder of helemaal eens met de voorgelegde stellingen. Brugge staat op de tweede plaats , na Genk, wat de stelling 'gebouwen' betreft en staat op de eerste plaats met ruime voorsprong wat 'straten, pleinen, monumenten en parken' betreft. Belangrijk is bovendien dat de tevredenheid in 2006 ten opzichte van 2004 nog is toegenomen. De inspanningen die het stadsbestuur ondernam, worden dus gewaardeerd door de lokale bevolking.

3.3. De verhouding verblijftoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (indicator 2.8) en de verhouding dagtoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (indicator 2.9) (crowding indexen)

3.3.1. Toelichting

Verblijftoerisme en dagtoerisme bepalen samen het toeristisch belang van een stad.

Om het **verblijftoerisme** volledig in kaart te brengen, moeten we een beroep doen op verschillende bronnen, namelijk:

- het FOD Economie - Algemene Directie Statistiek voor wat de overnachtingen en aankomsten betreft in hotels, op de trekkersstandplaatsen van de openluchtrecreatieve verblijven (campings, kampeerverblijfparken en vakantieparken) en in logies voor doelgroepen (jeugd- en volwassenlogies);
- schattingen omtrent het aantal overnachtingen en aantal aankomsten op vaste standplaatsen van de openluchtrecreatieve verblijven;
- schattingen omtrent de overnachtingen en aantal aankomsten in de individuele tweede verblijven. Deze rubriek wordt echter enkel meegerekend ingeval van de kustgemeenten, omdat men er hier van uit gaat dat deze verblijven een recreatief doel hebben.

De schattingen kunnen gemaakt worden mits informatie over het aanbod, de gemiddelde bezetting op jaarbasis, de gemiddelde grootte van het reisgezelschap en gemiddelde verblijfsduur.

Het **dagtoerisme** is voorlopig minder gemakkelijk te meten omdat deze samengesteld is uit diverse groepen. Dagtoeristen komen uit het binnen- en buitenland en komen rechtstreeks vanuit hun woonplaats of vanaf hun vakantieadres. De methodiek die hiermee samenhangt, is vrij duur om diverse redenen[1]. Voor Brugge kunnen we nu wel een inschatting maken op basis van vroeger onderzoek[2]. We schatten hier de grootteorde van het dagtoerisme op ongeveer 3 miljoen personen per jaar.

---

[1] Er bestaan wel plannen om verder onderzoek te doen naar het dagtoerisme.

[2] Zie de studie 'Omvang, karakterstieken en economisch belang van het dag- en verblijftoerisme in Brugge', studie uitgevoerd door WES Onderzoek & Advies in opdracht van de Stad Brugge, 1992 en 'Impactonderzoek Brugge 2002, Culturele Hoofdstad van Europa' studie uitgevoerd door WES Onderzoek & Advies in opdracht van Stad Brugge, Toerisme Vlaanderen en Brugge 2002 vzw.

Om de recreatieve draagkracht te beoordelen, moet de grootteorde van het toerisme in relatie gebracht worden met de grootteorde van de populatie van de stad in kwestie. Om dit te kunnen doen, moeten we een gemeenschappelijke rekeneenheid ontwikkelen. Theoretisch gezien kunnen we als rekeneenheid het aantal overnachtingen gebruiken of het aantal dagen. Om verschillende redenen opteren we om de crowding index(en) in 'dagen' uit te drukken.

Inzake het verblijftoerisme berekenen we het aantal dagen dat verblijftoeristen in de stad aanwezig zijn als de som van het aantal overnachtingen en het aantal aankomsten[1]. In geval van dagtoerisme vertegenwoordigt een dagrecreant 1 dag. In geval van de lokale bevolking vermenigvuldigen we het aantal bewoners met 365 dagen - dit is de tijd dat de bevolking in principe in de stad aanwezig is[2].

[1] Aantal aankomsten is de terminologie die gebruikt wordt door FOD Economie- Algemene Directie Statistiek, Statistiek van Toerisme en Hotelwezen. Met 'aankomsten' wordt het aantal personen bedoeld.

[2] We houden geen rekening met vakantieperiodes van de eigen bevolking en mogelijke afwezigheid uit de stad.

3.3.2. Cijfers

Tabel 4
De verhouding verblijftoerisme en dagtoerisme ten opzichte van de lokale bevolking in Brugge en benchmarking met de Vlaamse kunststeden inzake het verblijftoerisme, 2006

	Aantal eenheden en %				
	Brugge	Gent	Antwerpen	Mechelen	Leuven
VERBLIJFTOERISME (1)					
1. Hotels, trekkerstandplaatsen in openluchtrecreatieve verblijven, logies voor doelgroepen (aantal dagen) (2)	2.135.695	1.023.271	2.215.861	207.894	355.534
2. Tweede verblijfsplaatsen in de openluchtrecreatieve verblijven (aantal nachten) (3)	14.875	25.725	18.725	0	0
3. Individuele tweede verblijven(aantal dagen) (4)					
4. TOTAAL (aantal dagen)	2.150.570	1.048.996	2.234.586	207.894	355.534
DAGTOERISME					
5. Dagtoeristen (aantal)(5)	3.000.000	nb	nb	nb	nb
LOKALE BEVOLKING					
6. Aantal bewoners in de stad (aantal personen) (per 1/1/2007)(6)	116.982	235.143	466.203	78.900	91.942
7. Aantal dagen (= rubriek 6 x 365 dagen)	42.698.430	85.827.195	170.164.095	28.798.500	33.558.830
8. Aantal bewoners in de stadskern (aantal personen)(7)	20.276	16.590	168.186	18.174	30.169
9. Aantal dagen in de stadskern (= rubriek 8 x 365 dagen)	7.400.740	6.055.350	61.387.890	6.633.510	11.011.685
VERHOUDING TOERISME/BEVOLKING - CROWDING INDEX					
10. Verblijftoerisme/bevolking in de stad (in %) (rubriek 4/rubriek 7)	5,0	1,2	1,3	0,7	1,1
11. Dagtoerisme/bevolking in de stad (in %) (rubriek 5/rubriek 7)	7,0	nb	nb	nb	nb
12. Verblijf- en dagtoerisme/ bevolking in de stad (rubrieken 4+5/rubriek 7)	12,1	nb	nb	nb	nb
13. Verblijftoerisme/bevolking in de stadskern (in %) (rubiek4/rubriek 9)	29,1	17,3	3,6	3,1	3,2
14. Dagtoerisme/bevolking in de stadskern (in %) (rubriek 5/rubriek 9)	40,5	nb	nb	nb	nb
15. Verblijf- en dagtoerisme/lokale bevolking in de stadskern (rubrieken 4+5/rubriek 9)	69,6	nb	nb	nb	nb

(1) Verblijftoerisme : aantal dagen = aantal overnachtingen + aantal aankomsten.
(2) Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, Statistiek van Toerisme en Hotelwezen 2006, verwerking WES Onderzoek & Advies. Dit betekent respectievelijk: Brugge: 2.135.695 nachten + 760.895 aankomsten, Gent 1.023.271 nachten + 347.498 aankomsten, Antwerpen: 2.215.861 nachten + 796.376 aankomsten, Mechelen 207.894 nachten + 68.972 aankomsten, Leuven 355.534 nachten + 123.093 aankomsten.
(3) Tweede verblijfstandplaatsen in de openluchtrecreatieve verblijven worden hier uitgedrukt in aantal nachten omwille van het ontbreken van informatie over het aantal aankomsten en gemiddelde verblijfsduur, de invloed van deze factor is echter minimaal, bron informatie: berekeningen WES.
(4) Het tellen van de tweede verblijven is het meest relevant in de kustgemeenten omdat het hier grote aantallen betreft en omdat het recreatieve primeert. Dit is niet noodzakelijker wijze in de steden. Omwille van de volledigheid wordt het aspect vernoemd doch niet berekend
(5) Bron: onderzoeken uitgevoerd voor de Stad Brugge door WES Onderzoek & Advies,
(6) FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, Bevolkingsstatistieken.
(7) Het aantal bewoners in de stadskern: diverse bronnen (telefonisch contact, website, publicaties van de stad): Als stadskern beschouwen we: Brugge=binnen de omwalling van de stad, Gent=wijk 'binnenstad', Antwerpen 'District Antwerpen', Mechelen ='wijk Centrum' , Leuven 'binnenstad'

nb : niet beschikbaar.

3.3.3. Interpretatie

De crowding index van het verblijftoerisme ten opzichte van de totale lokale bevolking bedraagt voor Brugge ongeveer 5 %, de crowding index van het dagtoerisme ten aanzien van de totale lokale bevolking bedraagt ongeveer 7%. Dit betekent dat we **per dag op 100 inwoners** 5 verblijftoeristen en 7 dagtoeristen tellen. Dezelfde crowding indexen gemeten ten opzichte van de bevolking in de stadskern zijn uiteraard hoger, omdat we werken met een kleinere basiseenheid (7,4 miljoen bevolkingsdagen in plaats van 42,7 miljoen bevolkingsdagen). Hier tellen we per dag per 100 lokale inwoners in de stadskern 29 verblijftoeristen en 41 dagtoeristen. De totale crowding index, als som van het verblijf- én dagtoerisme, bedraagt 12% wanneer we dit uitdrukken ten opzichte van de totale Brugse bevolking en quasi 70% wanneer we dit uitdrukken ten opzichte van de lokale bevolking in de binnenstad.

Benchmarking met de andere kunststeden is slechts mogelijk ten aanzien van het verblijftoerisme, omdat de informatie omtrent de grootteorde van het dagtoerisme in deze steden niet gekend is.

Niettemin kunnen we aan tabel 4 verschillende conclusies verbinden. In de eerste plaatsheeft het dagtoerisme een grotere 'crowding impact' dan het verblijftoerisme. Ten tweede is de basis waarop we de crowding index berekenen (cf. de totale bevolking of de bevolking in de binnenstad/kerngebied) een belangrijk gegeven dat de hoogte van 'toeristische druk' sterk bepaalt. De benchmarking tussen de steden onderling zal daarom met de nodige voorzichtigheid moeten geïnterpreteerd worden omwille van de definiëring van de binnenstad/kerngebied. Ten derde is de crowding index een gemiddelde waarde op jaarbasis. De waarden kunnen sterk schommelen naargelang het weekdagen, weekends of dagen met belangrijke evenementen betreft. Tot slot geeft een crowding index weliswaar inzicht in de toeristische drukte, doch hiertegenover moet nog andere informatie geplaatst worden. We wijzen hier in het bijzonder naar de indicatoren 2.10 en 2.11, die de tevredenheid in verband met de toeristische drukte meten.

3.4. Knelpuntberoepen - kansenberoepen (indicator 2.7)

3.4.1. Toelichting

Knelpuntberoepen zijn beroepen die meer problemen vertonen inzake invulling dan het gemiddeld beroep. De oorzaken kunnen een kwantitatief tekort zijn, een kwalitatief tekort of een tekort dat door de werkomstandigheden veroorzaakt wordt. Omdat de term knelpuntenberoepen eerder negatief klinkt, wordt nu geopteerd voor de term kansenberoepen, kansen op werk voor bijvoorbeeld laaggeschoolden of andere groepen.

De VDAB heeft op haar website een publicatie van knelpuntberoepen[1]. De publicatie bestaat uit een deel met een uitgebreide analyse van de knelpuntberoepen) en uit een deel met een regionale analyse van knelpuntberoepen. Ook de horecasector wordt hierin vermeld. De informatie op de website betreft 2005. De analyse gaat tot op het niveau van het lokaal klantencentrum, doch niet tot op stadsniveau. We gaan er van uit dat de stedelijke toeristische kernen domineren in de lokale klantencentra.

[1] http://vdab.be/trends/vacatureanalyse.shtml

3.4.2. Cijfers

Tabel 5
Overzicht knelpuntberoepen in de horecasector, vergelijkende analyse per lokaal klantencentrum, VDAB 2005 (*)

	Totaal aanbod van vaste jobs	Aantal ingevulde jobs per lokaal klantencentrum												
		Antwerpen	Mechelen	Turnhout	Leuven	Vilvoorde	Brugge	Kortrijk	Oostende	Aalst	Gent	Sint Niklaas	Hasselt	Tongeren
BEROEPSTYPE														
Keukenchef-gerant	47	5		2	1	6	2	2	1	2			1	
Keukenverantwoordelijke-chef-kok	276	36	8	12	5	21	35	16	21	7	12	7	22	10
Kok traiteurdienst-onderchef keuken-sous-chef	194	16	2		5	24	19	5	22	10	6	5	7	4
Kok (vreemde gerechten)	55	6	3	1	5	3	10	4	2	3	5	3	9	
Kok grootkeuken	86	6	1	5		4	6	5	11	3	8	4	6	
Chef de partie - hulpkok	512	43	6	18	17	31	22	19	31	25	27	13	26	6
Frituurbakker	69	5	1		6	1	14	5	10		8	3	12	3
Keukenmedewerker fastfood-sneldienstrestauratie	305	37	1	5	14	48	11	12	18	45	10	15	23	3
Pizza-bakker	13	1		1	3	1					3	1	2	1
Afwasser	201	1	3	2	4	2	8	4	15	3	3	6	8	1
Keukenhulp-collectiviteiten	92	6	4	1	1	4		6	1	7	1	8	13	1
Keukenhulp	822	44	6	22	19	62	35	39	71	19	40	20	40	24
Kamerpersoneel	216	33			1		28	3	26		18		7	
Dagportier	3	3												
Nachtportier	16						13	1	2					
Restaurantkelner	459	27	6	1	8	3	26	27	84	12	31	18	19	13
Drankkelner brasserie, taverne, bistro, café, tea-room	527	21	10	11	9	13	29	14	54	8	36	13	30	10
Zaalmeisje-zaaljongen	132	9	2	2	5	4	14	13	12	2	6	5	3	3
Buffetmedewerker	62	2	2	4	2		7	21	1	2	2	3		3
Stewart-horeca	3						1		2					
Hotelmeester - maitre d'hotel	44	5	2	1	4	6	4	9	6		3		2	
Rangkelner	4	2					1	1						
Hulpkelner	54	7	1	1	1	4	12	1	9			3		
Barman	138	12			2	4	8	7	21		3			2
Zaalmedewerker fast-food, sneldienstres-tauratie	194	35	2	3	8	25	21	12	13	1	12	5	24	
Zaalhulp collectiviteiten	12	2		1			1		2				1	
Helper zaal	67	5		5	5	3	4	1	2		2	1		3

(/*) het vakje is gekleurd bij een knelpunt

Deze indicator is noodzakelijk om te volgen, omdat dit samenhangt met de kwaliteit van de dienstverlening. Deze staat op haar beurt in relatie tot tevredenheid.

3.4.3 Interpretatie

Kolom 1 van de tabel vermeldt het aantal afgehandelde vaste jobs[1]. Bijvoorbeeld in de rubriek 'Restaurantkelner' werden 459 jobs effectief ingevuld. Deze jobs zijn allemaal vaste betrekkingen en houden geen rekening met tijdelijke jobs of vakantiejobs.

De overige kolommen geven per lokaal klantencentrum het aantal ingevulde jobs. De kleurmarkering duidt aan of de VDAB dit beschouwd als een knelpuntberoep of niet.

Bij de interpretatie van de gegevens moet men meerdere zaken bekijken. In de eerste plaats is het een knelpunt of niet, in de tweede plaats moet men per lokaal klantencentrum de waarden vergelijken met de totaalkolom, ten derde moet men nagaan of het een uitzonderlijk fenomeen is of een systematisch knelpunt in alle regio's. De cijfers op zich geven beperkte informatie. [2]

Bij wijze van voorbeeld zien we voor 'Restaurantkelner in de totaalkolom 459 ingevulde jobs'. Brugge vult hiervan 26 jobs in. Het is een knelpuntberoep net als in de meeste andere lokale klantencentra maar de verhouding 26/459 leidt tot een andere interpretatie dan bijvoorbeeld in Oostende met de verhouding 84/459 of bijvoorbeeld Antwerpen (die een veel grotere entiteit is)met een verhouding van 27/459.

We merken op dat het lokaal klantencentrum Brugge net als de meeste andere centra een aantal 'structurele' knelpuntberoepen heeft. Het betreft de jobs als keukenverantwoordelijke - chef-kok, kok traiteurdienst - onderchef keuken, hulpkok, restaurantkelner, drankkelner, zaalpersoneel, maître d'hôtel en barman. Brugge zit hier op dezelfde lijn als de rest van Vlaanderen. Brugge heeft echter wel een uitzonderlijk knelpunt in de categorie kamerpersoneel.

Omdat de opmaak van de tabel gebeurt door de specialisten van de VDAB, is het noodzakelijk om contact te nemen met de betrokken diensten om meer duiding te krijgen bij de problematiek. De betrokken diensten kunnen bovendien bijkomende informatie verstrekken over de wijze waarop knelpuntberoepen kunnen opgevangen worden en kunnen wijzen op bijvoorbeeld het bestaan van cursusaanbod, knelpuntenpremies, en dergelijke meer. Idealerwijze vindt overleg plaats tussen de stedelijke overheid, de toeristische sector en de VDAB, zodat vacature-invulling en de jobinhoud kunnen verbeteren.

---

[1] De term 'afgehandelde vaste jobs' is de terminologie die gebruikt wordt door de VDAB.

[2] Om een aantal beperkingen van de statistiek op te vangen, zal de VDAB voor wat de cijfers van 2006 betreft, de methodiek wijzigen.

3.5. Vastgoedprijzen voor woningen (indicator 3.1)

3.5.1. Toelichting

Met deze indicator gaan we de betaalbaarheid van woningen na.

De gegevens worden geleverd door de FOD - Algemene Directie Statistiek

De FOD heeft informatie ter beschikking over de verkoopprijzen van de residentiële vastgoedsector (dit omvat bouwgrond, gewone woonhuizen, villa's, appartementen/studio's), de commerciële vastgoedsector (kleinhandelszaken en handelshuizen) en de industriële vastgoedsector (industriegebouwen). De verkoopprijzen kunnen uitgedrukt worden in gemiddelde prijzen en in referentieprijzen (bijvoorbeeld de Q75-prijs)[1]

Voor de bepaling van recreatieve draagkracht gaan we voor Brugge de evolutie na van de gemiddelde prijs en de referentieprijs(Q75-prijs) zowel in courante prijzen als in constante prijzen.

De cijfers gelden voor de stad Brugge in z'n totaliteit.[2]

3.5.2. Cijfers

Tabel 6
Evolutie van de gemiddelde verkoopprijzen en Q75-prijzen voor gewone woonhuizen in Brugge, in courante en constante prijzen, 1996-2006

	Aantal verkochte eenheden	Courante prijzen		Prijsindex van de consumptieprijzen	Constante prijzen (1996 = 100)	
		Gemiddelde verkoopprijs (in euro)	Q75-verkoopprijs (in euro)		Gemiddelde verkoopprijs (in euro)	Q75-verkoopprijs (in euro)
1996	1.021	73.000	90.338	100,00	73.000	90.338
1997	1.150	77.204	91.721	101,00	76.439	90.813
1998	1.121	83.500	104.115	102,60	81.384	101.477
1999	1.146	90.273	112.792	103,75	87.010	108.715
2000	1.039	91.830	117.749	106,39	86.314	110.677
2001	1.049	100.162	123.947	109,02	91.875	113.692
2002	1.060	105.248	128.905	110,81	94.981	116.330
2003	1.106	108.844	135.000	112,57	96.690	119.925
2004	883	125.090	152.000	114,93	108.840	132.254
2005	927	160.031	187.500	118,13	135.470	158.723
2006	888	181.150	210.000	120,80	149.959	173.841

[1] Q75-prijs is de prijs waaronder 75% van de verkopen ligt (75% van de verkopen gebeurde tegen een prijs lager of gelijk aan dit niveau). De referentieprijs wordt meestal verkozen boven de gemiddelde prijs, omdat ze een betere aanduiding is van het effectieve prijsniveau.

[2] Er is geen informatie over de vastgoedprijzen in de binnenstad.

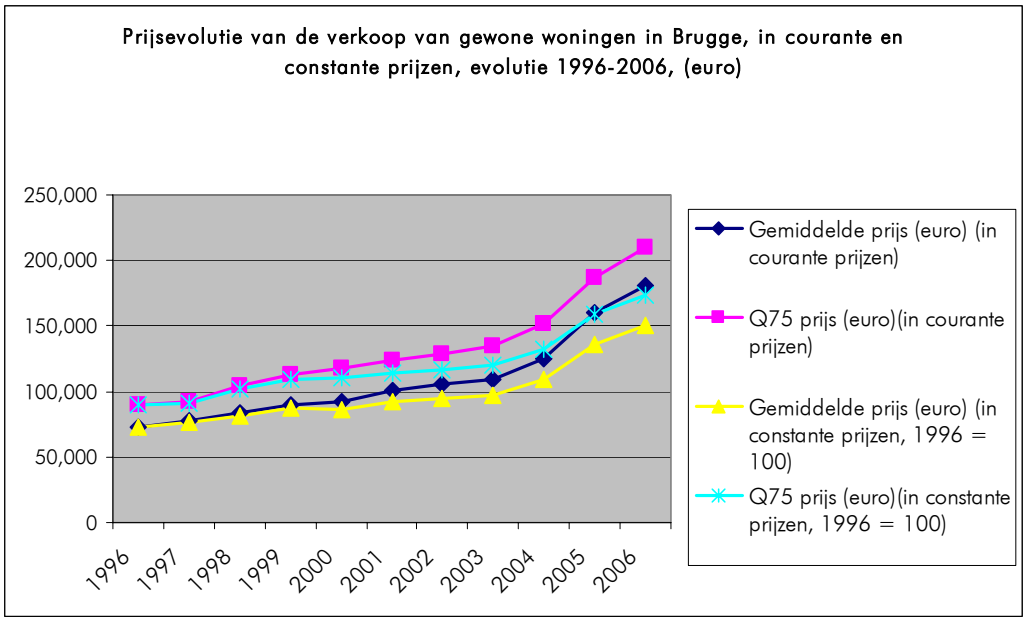

BRON: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, verwerking WES Onderzoek & Advies

3.5.3. Interpretatie

De gemiddelde verkoopprijs van een gewone woning in Brugge bedroeg in 1996 ongeveer 73.000 euro, in 2006 is dit ongeveer 181.000 euro. Uitgedrukt volgens de Q75-norm betekent dit respectievelijk 90.000 euro en 210.000 euro in de betrokken jaren.

De prijzen van de gewone woonhuizen zijn dus op 10 jaar tijd meer dan verdubbeld. Wanneer we rekening houden met de index van de consumptieprijzen en de prijzen uitdrukken in constante prijzen van 1996 betekent dit een quasi verdubbeling van de verkoopprijs. De prijzen van de gewone woonhuizen namen sterk toe vanaf 2004.

Verschillende factoren spelen ongetwijfeld een rol in deze opwaartse trendbeweging. Het verdient daarom aanbeveling om deze parameter te bespreken met experten van de vastgoedsector die duiding kunnen geven bij de problematiek.

4. Overzichtstabel indicatoren Brugge - stand van zaken

Tabel 5 is een overzichtstabel die aangeeft welke van de 32 indicatoren nu, met bestaand bronnenmateriaal, al dan niet kunnen ingevuld worden.

De roze ingekleurde vakjes betekenen dat de informatie ok is, de grijze vakjes betekenen dat de informatie er niet is, het hokjesvlak betekent dat de informatie gedeeltelijk ter beschikking is. Het vak 'bemerkingen' geeft meer duiding.

Tabel 7
Overzicht van de indicatoren die duurzaamheid en recreatieve draagkracht meten, toegepast op Brugge - 2007

Doel-stelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad		
1.1	Private en publieke investeringen in de toeristisch-recreatieve en culturele sector		Info betreft 2005. Maar 3, 4 of 5-digitniveau is slechts mogelijk op arrondissementeel niveau en niet op stadsniveau
1.2	Publieke investeringen in de openbare ruimte (in de toeristische kern)		Zie betrokken indicatorenfiche: de investeringen kunnen pas berekend worden mits een aantal afspraken omtrent openbare ruimte, aard van de investeringen, enz. Via de begroting en het jaarverslag is er wel informatie beschikbaar
1.3	Publieke investeringen die rechtstreeks verband houden met toerisme en recreatie en cultuur		Zie betrokken indicatorenfiche: het vraagt enig overleg om te kijken wat er onder deze publieke investeringen verstaan wordt, maar het jaarverslag van de stad heeft wel een rubriek monumentenzorg, toerisme en cultuur (eventueel kan ook sport en recreatie opgenomen worden)
1.4	Tevredenheid over het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod		Bewoners: zie Stadsmonitor - editie 2006: tevredenheid over het culturele aanbod, over sport en recreatie, niet over toeristische voorzieningen
			Toeristen
1.5	Tevredenheid over het architectuuraal aspect van de stad		Bewoners: zie Stadsmonitor - editie 2006: tevredenheid over de uitstraling van de straten, pleinen, parken, monumenten en gebouwen in de stad
			Toeristen
1.6	Tevredenheid over de sfeer van de stad		Bewoners en toeristen
1.7	Tevredenheid over de service van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen		Bewoners en toeristen
1.8	Tevredenheid over de onthaalinfrastructuur van de stad		Toeristen: zie de enquête naar aanleiding van Brugge 2002, vraag 11d. Een beperkt aantal vragen omtrent onthaalinfrastructuur komen aan bod
1.9	Beoordeling van de prijs-kwaliteitverhouding in het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod		Bewoners en toeristen
1.10	Beoordeling van de algemene prijs-kwaliteitverhouding in de stad		Bewoners
			Toeristen: zie enquête Kunststeden 2005 - opdrachtgever Toerisme Vlaanderen
Doel-stelling 2	**Realisatie van een sociaal toegankelijke stad**		
2.1	Cultuurparticipatie bewoners en toeristen		Bewoners - zie de Stadsmonitor - editie 2006 - meerdere onderdelen duiden op cultuurparticipatie, doch voorlopig is er geen algemeen cijfer betreffende cultuurparticipatie
			Toeristen: zie enquête Kunststeden 2005 - opdrachtgever Toerisme Vlaanderen - cultuurparticipatie is in principe te meten via de vraag naar activiteiten

Tabel 7
Overzicht van de indicatoren die duurzaamheid en recreatieve draagkracht meten, toegepast op Brugge - 2007 (vervolg 1)

Doel-stelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad		
2.2	Aantal bezoekers aan culturele attracties		Zie jaarverslag van de stad - cijfers per museum en per maand zijn beschikbaar. De cijfers worden bovendien becommentariëerd
2.3	Toegankelijkheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen		Logies: zie het document van Toerisme Vlaanderen http://www.toegankelijkreizen.be/fileadmin/bestanden/docs/logies_NL.pdf . De toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen (in zoverre beschikbaar) kunnen via www.toegankelijkvlaanderen.be geraadpleegd worden
2.4	Tevredenheid over de toegankelijkheid van toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen		Bewoners en toeristen
2.5	Het aantal jobs in de toeristisch-recreatieve en culturele sector		De informatie over loon- en weddetrekkenden betreft 2003, deze van de zelfstandigen betreft 2005, de informatie is ter beschikking op 3-digit niveau
2.6	De verhouding tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve en culturele sector ten opzichte van de totale tewerkstelling		Idem 2.5
2.7	Knelpuntberoepen in de horeca-sector		Zie VDAB - Knelpuntberoepen deel 2 bijlagen. De informatie betreft 2005
2.8	De verhouding verblijfstoerisme ten opzichte van de lokale bevolking-(crowding index)		Te berekenen via de NIS-overnachtingstatistieken, aangevuld met andere informatiegegevens, informatie betreft 2006
2.9	De verhouding dagtoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (crowding index)		Deze informatie is uitzonderlijk ter beschikking voor Brugge omwille van vroeger onderzoek
2.10	Tevredenheid over het contact bewoners/toeristen (irritatieindex 1)		Bewoners en toeristen
2.11	Het druktegevoel (irritatieindex 2)		Bewoners en toeristen
Doel-stelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad		
3.1	Vastgoedprijzen voor woningen		Analyse is mogelijk van 1975 tot 2006, de informatie is ter beschikking per type verkochte goed, maar op stadsniveau - niet in de toeristische kern
3.2	Logies met het ecolabel 'De Groene Sleutel'		Het project is pas gestart in 2007, maar zal geleidelijk aan ingevuld worden
3.3	Tevredenheid over de bereikbaarheid van de stad in het algemeen en het centrum in het bijzonder, de verkeersdrukte en de verkeersveiligheid		Bewoners: in het kader van het mobiliteitsplan werden inspraakvergaderingen met bewoners gehouden
			Toeristen: in de studie van Brugge 2002 werden hieromtrent een aantal vragen gesteld. In het kader van het mobiliteitsplan werden toeristen en touroperators via de logieshouder geïnformeerd over het mobiliteitsplan

Tabel 7
Overzicht van de indicatoren die duurzaamheid en recreatieve draagkracht meten, toegepast op Brugge - 2007 (vervolg 2)

Doel-stelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad		
3.4	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van het openbaar domein		Bewoners: zie de Stadsmonitor editie 2006 - rubriek: indruk van de netheid van de stad
			Toeristen
3.5	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen		Bewoners en toeristen
3.6	Tevredenheid over de inrichting van de openbare ruimte		Bewoners: zie de Stadsmonitor editie 2006 - rubriek: kwaliteit van de openbare ruimte
			Toeristen
Doel-stelling 4	Versterken van de kennis omtrent de toeristisch-culturele sector		
4.1	Aanwezigheid van een strategisch plan voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector		Toerisme en cultuur. Het strategisch plan toerisme werd opgemaakt in 2004. Het cultuurbeleidsplan betreft de periode 2003-07
4.2	Evaluatie en opvolging van de strategische doelstellingen van het strategische plan		Toerisme: opvolging van de strategische doelstellingen gebeurt gedeeltelijk in het jaarverslag. Opgestarte projecten (bijvoorbeeld rond de wintercampagne) worden grondig geëvalueerd
4.3	Aanwezigheid van een imago-onderzoek voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector		Toerisme: recent naar aanleiding van de nieuwe positionering van Brugge
Doel-stelling 5	Positieve dialoog met de actoren		
5.1	Consultatie en betrokkenheid van stakeholders bij het toeristisch-recreatief en cultuurbeleid en de samenwerking met andere stadsdiensten		Bewoners: zie de Stadsmonitor - editie 2006 rubriek 'Consultatie van bewoners door het stadsbestuur'. De toeristische sector is opgenomen in projectwerkgroepen
5.2	Spreiding van informatie over en door de stad		Bewoners: zie de Stadsmonitor - editie 2006 rubriek 'Spreiding van informatie over en door de stad' en de publicatie 'Bruggespraak' met een reageerkaart voor de inwoners

Welke conclusies kunnen we aan deze tabel koppelen?

- De grote meerderheid van de indicatoren kan nu reeds volledig of gedeeltelijk ingevuld worden. De indicatoren die tevredenheid meten, zijn meestal niet ingevuld, doch dit is ook logisch omdat er tot nu toe weinig specifieke tevredenheidsonderzoeken of kwaliteitsonderzoeken gebeuren;
- Sommige parameters komen met enige vertraging ter beschikking. Ondanks deze vertraging hebben deze parameters toch hun waarde, zeker in de opbouw van tijdreeksen en in de analyse van trends;
- Via de Stadsmonitor kan bepaalde informatie gerecupereerd worden, althans wat het luik bewoners betreft. Mogelijks kan een goede afstemming tussen beide ontwikkelde indicatoren een win-winsituatie voor beide onderzoeken betekenen.

5. Besluit

Uit de case Brugge blijkt dat het toepassen van indicatoren een pak voordelen oplevert. Deze op maat gemaakte indicatoren geven immers inzicht in situaties, in trends, maar zetten ook aan tot dialoog en tot constructief overleg. Men kijkt over de grenzen van zijn vakgebied en over de grenzen van de eigen stad. Kijken en vergelijken, het is de motor van vooruitgang. De belangrijkste troef is echter dat het cijfermateriaal dat her en der verspreid is over meerdere bronnen en instanties nu samengebracht wordt in een consistent geheel, in een verband. We spreken niet langer over 'cijfers' maar over 'bruikbare cijfers'. En dit is een wereld van verschil.

HOOFDSTUK 5: SAMENVATTING

De bedoeling van deze publicatie was een meetinstrument inzake recreatieve draagkracht te ontwikkelen, die kon toegepast worden in Vlaanderen. Meer specifiek: in toeristische steden in Vlaanderen.

Bij de opmaak hebben we steeds voor ogen gehouden dat dit praktisch en realistisch moest zijn en gericht op kwaliteitsverbetering voor de bestemming en zijn actoren. Omwille van deze tweede reden willen we de term 'audit' naar voren schuiven. Een audit is immers, volgens de filosofie van kwaliteitszorg, een systematische controle van een aantal aspecten met als doel het continu verbeteren van de kwaliteit.

Wat zijn de cruciale stappen geweest?:

In hoofdstuk 1 ontdekken we de stedelijke aantrekkingselementen, namelijk voorzieningen, cultuur, levendigheid, sfeer en creativiteit. Zij vormen de identiteit van de stad, doch zijn hiermee deels verantwoordelijk voor de toeristische druk die de stad of gemeente te verwerken krijgt.

In hoofdstuk 2 definiëren we recreatieve draagkracht. Belangrijk woorden in de definitie zijn: 'geen negatieve invloeden veroorzaken' en 'geen daling in de bezoekerstevredenheid registreren'. Dit tweeluik is onverbrekelijk.

Hoofdstuk 3 is het kernluik, met een procesmatige aanpak van de te ontwikkelen indicatoren. De visie van Toerisme Vlaanderen inzake duurzaamheid in het algemeen en de hierop geënte visie inzake een duurzame stad en de doelstellingen, zijn essentiële stappen geweest in dit ontwikkelingsproces. Op die manier zijn we ons heel erg bewust wat we meten en waarom we dit doen. Als bijlage bevinden zich bovendien voorbeeldvragen inzake tevredenheidsmeting en een zelftest voor de stedelijke overheid.

Met het laatste hoofdstuk 4 willen we u, de gebruiker, overtuigen dat de indicatorenset een haalbare kaart is en veel nuttige informatie biedt voor het professioneel managen van uw toeristische bestemming.

Aan het woord informatie koppelen we bewust het adjectief 'nuttig' om twee redenen. In de eerste plaats bestaat de informatie uit basisinformatie die elke toeristische bestemming moet kennen, zoals bijvoorbeeld de grootteorde van de tewerkstelling in de toeristische en culturele sector, de investeringen, dag- en verblijftoerisme. Het is dus geen verspilling van tijd of budget om deze zaken te achterhalen. In de tweede plaats worden meerdere partijen gehoord en dit is belangrijk wanneer we spreken over duurzaamheid.

Tot slot: duurzaamheid en recreatieve draagkracht zijn een kwestie van evenwicht, een zoeken naar de juiste balans tussen de belangen van alle betrokkenen. Het loont de moeite, want de stad, het erfgoed, de bewoners en de bezoekers plukken er de vruchten van.

BIJLAGE 1: INDICATORENFICHES

1. Opbouw van de indicatorenfiches

NUMMER VAN DE INDICATOR	TITEL
Doelstelling	Verwijst naar de doelstelling die men tracht te verwezenlijken
Primaire bron	Instelling die de gegevens verzamelt
Courante bron	Instelling waar gegevens het eenvoudigst kunnen opgevraagd worden
Bemerkingen	Relevantie van het cijfermateriaal, mogelijke beperkingen, inhoud
Link met duurzaam-heidsprincipe	Korte toelichting over de meest relevante link met de vier duurzaamheidsprincipes die gelden voor een toeristische stad
Link met type recrea-tieve draagkracht	Korte toelichting over de meest relevante link met de zes types van recreatieve draagkracht (fysieke draagkracht, ecologische draagkracht, economische draag-kracht, sociale draagkracht, infrastructurele draagkracht en perceptuele draag-kracht)

2. De Nace-bel-code in de economische statistie-ken investeringen en tewerkstelling

De parameters investeringen en tewerkstelling (en ook omzet) zijn elementen die de economische betekenis van toerisme en recreatie en cultuur in beeld brengen. Deze sectoren kunnen echter niet zomaar uit de statistieken afgeleid worden maar zitten verspreid over diverse subsectoren die geheel of gedeeltelijk ten dienste staan van toerisme en cultuur.

De statistieken maken gebruik van de Nace-bel-indeling, dit is een indeling naar type economische activiteit zoals bijvoorbeeld landbouw, visserij, detailhandel, productie enz.

Met betrekking tot het **receptief toerisme**[1] kunnen de volgende codes gebruikt worden omdat we veronderstellen dat ze een rechtstreekse band met toerisme hebben:

551	Hotels
552	Overige accommodaties voor kortstondig verblijf (jeugdherbergen en berg-hutten, kampeerterreinen, overige verblijfaccommodaties)
553	Restaurants
554	Café
63303	Reisgidsen, toeristische informatiediensten en dergelijke
9252	Musea en monumentenzorg
9253	Botanische tuinen, dierentuinen en natuurreservaten
927	Overige recreatie

Als uitbreiding naar de culturele sector kan hier nog aan toegevoegd worden:

9232 Exploitatie van zalen (schouwburgen, concertzalen, culturele centra)

[1] Receptief toerisme in de toeristische steden en gemeenten doch exclusief de kustgemeenten omdat hier nog de categorie immobiliën/verhuurkantoren moet aan toegevoegd worden.

In de praktijk zijn de gegevens echter per stad slechts beschikbaar op 2- en maximaal op 3-digitniveau (2 cijfers, bijvoorbeeld rubriek 55, rubriek 92, enz.) omwille van de vertrouwelijkheid van het cijfermateriaal. Dit beperkt derhalve gedeeltelijk de gebruikswaarde van de informatie.

3. Referentie naar de Stadsmonitor

In een aantal indicatoren maken we de verwijzing naar de Stadsmonitor. Deze Stadsmonitor kadert binnen het 'Thuis in de stad-project' van het Stedenfonds van de Vlaamse overheid en heeft als bedoeling de leefbaarheid van 13 Vlaamse centrumsteden in kaart te brengen. Dit gebeurt onder meer via een survey bij de inwoners van de centrumsteden. Enkele indicatoren die de recreatieve draagkracht meten zijn verwant met sommige indicatoren van de Stadsmonitor. In de indicatorenfiches zullen we daarom de link maken naar de publicatie 'Steden op koers' waar betrokken informatie te raadplegen is.[1][2] Er moet rekening mee gehouden worden dat de Stedenmonitor één groep actoren in kaart brengt (de bevolking), ingeval van recreatieve draagkracht zijn meerdere partijen (toeristen, recreanten, aanbieders) betrokken.

---

[1] Voor meer informatie cf. www.thuisindestad.be met informatie omtrent visie, visiematrix, indicatoren, de resultaten van de Stedenmonitor per stad, enz.

[2] Steden op koers, editie 2006, Thomas Bloch, Jo Van Assche, Dominiek Vandewiele, Filip De Rynck, Herwig Reynaert - uitgeverij Vanden Broele - ISBN 978 90 8584 5126.

INDICATOR 1.1	Private en publieke investeringen in de toeristisch-recreatieve en culturele sector (EB) (IB)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	▪ Externe bron: Federale Overheidsdienst Financiën: http://minfin.fgov.be/ ▪ Interne bron: financiële dienst van de stad - btw-aangifte
Courante bron	Het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Bemerkingen	Investeringen worden betrokken uit de aangiften van de btw-plichtigen (rubriek 83 van de aangifte)
Link met duurzaam-heidsprincipe	▪ Stimuleert de economische slagkracht ▪ Verbetert de infrastructuur
Link met type recrea-tieve draagkracht	▪ Beïnvloedt het aantal toeristen dat de bestemming en de toeristische infrastruc-tuur aankan ▪ Door te investeren, bereikt men een hoger kwaliteitsniveau en dit geeft op zijn beurt aanleiding tot een hogere tevredenheid bij bezoekers en bewoners

INDICATOR 1.2	Publieke investeringen in de openbare ruimte (in de toeristische kern) (IB)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Begroting en/of jaarverslagen van de stad
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Minstens drie zaken moeten afgebakend worden: ▪ wat wordt verstaan onder de openbare ruimte ▪ welke investeringen komen in aanmerking (wegen, verlichting, pleintjes, groen, …) ▪ wat is het toeristisch kerngebied
Link met duurzaam-heidsprincipe	Verhoogt het kwaliteitsniveau van de openbare ruimte
Link met type recrea-tieve draagkracht	Door te investeren, bereikt men een hoger kwaliteitsniveau, meer sfeer, hoger visueel aspect en dit geeft op zijn beurt aanleiding tot een hogere tevredenheid bij bezoekers en bewoners

INDICATOR 1.3	Publieke investeringen die rechtstreeks verband houden met toerisme en recreatie en cultuur (IB)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Begroting en/of jaarverslagen van de stad
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Er moet afgebakend worden wat behoort tot toerisme en recreatie en cultuur ▪ De investeringen hebben zowel te maken met hardware (materialen) als soft-ware (mensen, middelen, …)
Link met duurzaam-heidsprincipe	▪ Verhoogt de kwaliteit van de voorzieningen en de infrastructuur ▪ Indien de investeringen betrekking hebben op het menselijk kapitaal komt ook het sociale luik van de definitie aan bod
Link met type recrea-tieve draagkracht	▪ Beïnvloedt het aantal toeristen dat de bestemming en de toeristische infrastruc-tuur aankan ▪ Door te investeren, bereikt men een hoger kwaliteitsniveau en dit geeft op zijn beurt aanleiding tot een hogere tevredenheid bij bezoekers en bewoners

INDICATOR 1.4	Tevredenheid over het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod (ENQ) (EB)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Externe bron: de Stadsmonitor. In de survey stelt men vragen over de tevredenheid van het culturele aanbod, sport en recreatie en over het aanbod van uitgaansgelegenheden, restaurants en eetcafés. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 115-120 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering
Link met duurzaamheidsprincipe	Gaat kwantiteit, diversiteit en kwaliteit van de voorzieningen na
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft vooral te maken met perceptuele draagkracht. Tevredenheid en kwaliteit staan rechtstreeks met elkaar in verband

INDICATOR 1.5	Tevredenheid over het architecturaal aspect van de stad (ENQ) (EB)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Externe bron: de Stadsmonitor - rubriek kwaliteit van de openbare ruimte In de survey meet men de tevredenheid over de uitstraling van de gebouwen in de buurt, straten, pleinen, parken, monumenten en gebouwen in de stad. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 368-372 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering
Link met duurzaamheidsprincipe	Heeft vooral te maken met het fysisch-ecologische aspect in de definitie van een duurzame stad
Link met type recreatieve draagkracht	Is verwant met 'fysieke draagkracht' en 'perceptuele draagkracht'. Wat dit laatste betreft, verwijzen we opnieuw naar het feit dat tevredenheid en kwaliteit met elkaar in verband staan

INDICATOR 1.6	Tevredenheid over de sfeer van de stad (ENQ)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Heeft te maken met het sociale luik in de definitie van duurzame stad omdat sfeer ook bepaald wordt door contacten tussen de verschillende gebruikersgroepen
Link met type recreatieve draagkracht	Meet sociale en perceptuele draagkracht omdat het respectievelijk tolerantieniveau en bezoekerstevredenheid uitdrukt

INDICATOR 1.7	Tevredenheid over de service van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen (ENQ)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Is verwant met het economische luik van de definitie omdat men hier de kwaliteit van de functies beoordeeld en kwaliteit wordt deels bepaald door service
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft vooral te maken met perceptuele draagkracht omdat kwaliteit en tevredenheid rechtstreeks met elkaar in verband staan

INDICATOR 1.8	Tevredenheid over de onthaalinfrastructuur van de stad (ENQ)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met meerdere aspecten van de definitie. Met de kwaliteit van de functies, met sociale contacten en met het institutionele luik. Wat dit laatste betreft: de onthaalinfrastructuur wordt vooral uitgebaat door de stedelijke overheid, op die manier kan zij haar kruispuntfunctie mee invullen
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft vooral te maken met infrastructurele draagkracht

INDICATOR 1.9	Beoordeling van de prijs-kwaliteitverhouding in het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod (ENQ)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ De prijs-kwaliteitbeoordeling vormt samen met de rechtstreekse tevredenheidsmeting een tweeluik in de beoordeling van de kwaliteit van een stad of regio
Link met duurzaamheidsprincipe	Is verwant met het economische luik van de definitie omdat men hier de kwaliteit van de functies beoordeeld
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft vooral te maken met infrastructurele en perceptuele draagkracht

INDICATOR 1.10	Beoordeling van de algemene prijs-kwaliteitverhouding in de stad (ENQ)
Doelstelling 1	Kwalitatieve uitbouw van de aantrekkingselementen van de stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Vormt het sluitstuk van indicator 1.9
Link met duurzaamheidsprincipe	Is verwant met het economische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft vooral te maken met infrastructurele en perceptuele draagkracht

INDICATOR 2.1	Cultuurparticipatie bewoners en toeristen (EB) (ENQ)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	▪ Bewoners: de Stadsmonitor. In de survey stelt men vragen over het aantal keer dat musea, tentoonstellingen, historische plaatsen, podiumvoorstellingen, enz. gedurende de laatste 12 maanden bezocht werden. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 81-98 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Extra informatie in verband met cultuurparticipatie via het steunpunt voor beleidsgericht onderzoek Re-Creatief Vlaanderen. Dit steunpunt verricht wetenschappelijk onderzoek in verband met cultuurparticipatie in zijn vele facetten. http://srcvserv.ugent.be/srv/. Zie onder meer de studie: Cultuurparticipatie gewikt en gewogen
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie van een duurzame stad
Link met type recreatieve draagkracht	Wordt eigenlijk niet gedekt door de betrokken definities

INDICATOR 2.2	Aantal bezoekers aan culturele attracties (EB) (IB)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	▪ Interne bron: vooral de eigen stadsdiensten, stedelijke musea ▪ Externe bron: Steunpunt Recreatie en Toerisme: http://www.kuleuven.be/steunpunttoerisme/mainpages2/nieuws/index.php
Courante bron	= primaire bron: stadsdiensten
Bemerkingen	Het Steunpunt Recreatie en Toerisme verricht wetenschappelijk onderzoek naar attractiepunten. Informatie over bezoekersaantallen wordt slechts vrijgegeven indien er minstens vier attracties zijn in betrokken stad. Zie ook betrokken website voor downloadbare publicaties
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie van een duurzame stad
Link met type recreatieve draagkracht	Wordt eigenlijk niet gedekt door de betrokken definities

INDICATOR 2.3	Toegankelijkheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen (EB)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	▪ Logies: Toerisme Vlaanderen – Infopunt Toegankelijk Reizen - www.toegankelijkreizen.be => surf verder naar de rubriek logies, hier kunt u een pdf-document met toegankelijk logies in Vlaanderen downloaden http://www.toegankelijkreizen.be/fileadmin/bestanden/docs/logies_NL.pdf ▪ Diverse recreatieve en culturele voorzieningen: Toegankelijk Vlaanderen http://www.toegankelijkvlaanderen.be/. De databank = http://www.toegankelijkvlaanderen.be/frameset.aspx?z=1
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Toerisme Vlaanderen heeft via zijn Infopunt Toegankelijk Reizen een selectie gemaakt van toegankelijk logies in Vlaanderen op basis van criteria. In de loop van 2007 wordt een toegankelijkheidslabel toegekend ▪ Toegankelijk Vlaanderen is een samenwerkingsproject tussen alle Vlaamse provinciebesturen, Toerisme Vlaanderen, de provinciale adviesbureaus, het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Gelijke kansen in Vlaanderen, ENTER vzw en het Vlaamse Expertisecentrum Toegankelijkheid. Deze instanties verzorgen een databank waarin toegankelijkheidsinformatie in verband met motorische, visuele, auditieve beperkingen of beperkingen voor personen met ademhalingsproblemen in Vlaanderen op een eenvormige manier verzameld en gepresenteerd worden. De databank bevat informatie over openbare gebouwen, fietspaden, musea, en andere
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie van een duurzame stad
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met infrastructurele draagkracht

INDICATOR 2.4	Tevredenheid over de toegankelijkheid van toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen (ENQ)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie van een duurzame stad. Houdt ook verband met het fysisch-ecologische en het economische luik (kwaliteit van de functies)
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met infrastructurele draagkracht

INDICATOR 2.5	Het aantal jobs in de toeristisch-recreatieve en culturele sector (EB)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	▪ Loon- en weddetrekkenden: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), Victor Hortaplein 11, 1060 Brussel - Directie voor Statistiek - tel.: 02/509 31 04 - fax: 02/509 38 47 - e-mail: stat.info@rsz.fgov.be ▪ Zelfstandigen: Rijksdienst voor de Sociale Verzekering der Zelfstandigen Jan Jacobsplein 6 te 1000 Brussel - tel.: 02/546 42 11 - fax: 02/511 21 53 e-mail: info@rsvz-inasti.fgov.be
Courante bron	▪ Loon- en weddetrekkenden: RSZ zelf maar kunnen eventueel ook bij andere instanties opgevraagd worden, dit hangt af van situatie tot situatie (bijvoorbeeld bij de provincie) ▪ Zelfstandigen: idem
Bemerkingen	▪ De volledige werkgelegenheid bestaat in principe uit twee delen: loon- en weddetrekkende en zelfstandigen en helpers. Sommige statistische informatiebronnen zoals bijvoorbeeld de statistieken van de Vlaamse overheid geven enkel loon- en weddetrekkenden ▪ Beperking van de informatie op 3-digitniveau ingeval van stadsniveau
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie, gedeeltelijk verband met het economische luik voor wat de invulling en de kwaliteit van de functies aangaat
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met economische draagkracht

INDICATOR 2.6	De verhouding tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve en culturele sector ten opzichte van de totale tewerkstelling (EB)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Idem 2.5
Courante bron	Idem 2.5
Bemerkingen	Idem 2.5
Link met duurzaamheidsprincipe	Idem 2.5
Link met type recreatieve draagkracht	Idem 2.5

INDICATOR 2.7	Knelpuntberoepen - kansenberoepen in de horecasector (EB)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): http://vdab.be/
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Knelpuntberoepen zijn beroepen die meer problemen vertonen inzake invulling dan het gemiddeld beroep (zie VDAB). De oorzaken kunnen een kwantitatief tekort zijn, een kwalitatief tekort of een tekort die door de werkomstandigheden veroorzaakt wordt. Omdat de term 'knelpuntberoepen' vrij negatief klinkt wordt soms geopteerd om de term 'kansenberoepen' te gebruiken (kansen op werk bijvoorbeeld voor laaggeschoolden) ▪ De VDAB heeft op zijn website een publicatie van knelpuntberoepen http://vdab.be/trends/vacatureanalyse.shtml. De publicatie bestaat uit deel 1 (met een uitgebreide analyse van de knelpuntberoepen) en uit deel 2 (regionale analyse van knelpuntberoepen) ▪ Qua knelpuntberoepen in de horecasector zijn onder andere de rubrieken 'keukenpersoneel' en 'kelners, zaal- en barpersoneel ' opgenomen ▪ Qua analyse gaat men tot op het niveau van het lokaal klantencentrum (en dus niet per stad)
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het sociale luik van de definitie van een duurzame stad en gedeeltelijk verband met het economische luik voor wat de invulling en de kwaliteit van de functies aangaat
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met economische draagkracht en de mogelijkheid om toeristische activiteiten te absorberen

INDICATOR 2.8	De verhouding verblijftoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (EB) (crowding index)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	FOD Economie - (Nationaal Instituut voor de Statistiek), statistiek van het toerisme en hotelwezen (voor wat de logiesvormen hotels, trekkersstandplaatsen op campings, logies voor doelgroepen betreft). Voor de overige logiesvormen moet men een beroep doen op specifiek onderzoek
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Deze indicator drukt de verhouding uit tussen het aantal dagen dat verblijftoeristen in de stad zijn ten opzichte van de lokale bevolking (= aantal bewoners x 365 dagen) ▪ Men kan de afweging maken of men rekening houdt met de totale bevolking of de bevolking in de toeristische kern
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het economisch en sociaal luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met fysieke draagkracht, economische draagkracht en sociale draagkracht

INDICATOR 2.9	De verhouding dagtoerisme ten opzichte van de lokale bevolking (EB) (ENQ) (crowding index)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Er bestaat voorlopig weinig cijfermateriaal die de grootteorde van het dagtoerisme volledig in kaart brengt
Courante bron	
Bemerkingen	Dagrecreatie op stadsniveau is moeilijk meetbaar en zeer duur omdat men een groot aantal observaties nodig heeft om representatieve uitspraken te kunnen doen. Bovendien is het een zeer complex fenomeen. Dagrecreatie wordt gevormd uit het samenspel van verplaatsingen vanaf het thuisadres en verplaatsingen vanaf het vakantieadres. Het betreft bovendien zowel Belgische verplaatsingen als verplaatsingen van buitenlanders naar of in België
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het economisch en sociaal luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met fysieke draagkracht, economische draagkracht en sociale draagkracht

INDICATOR 2.10	Tevredenheid over het contact bewoners/toeristen (irritatie-index 1) (ENQ)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het sociaal luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Meet rechtstreeks de sociale draagkracht

INDICATOR 2.11	Het druktegevoel (irritatie-index 2) (ENQ)
Doelstelling 2	Realisatie van een sociaal toegankelijke stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het sociaal luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Meet rechtstreeks de sociale draagkracht

INDICATOR 3.1	Vastgoedprijzen voor woningen (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	Kadasterkantoren (registreren de verkoopsakten)
Courante bron	FOD Economie (Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)
Bemerkingen	▪ Het cijfermateriaal van FOD Economie is beschikbaar tot op gemeentelijk niveau doch niet per stadsdeel ▪ Onderscheid is mogelijk naar type verkochte goederen (woonhuizen, villa's en appartementen, bouwgronden, kleinhandelszaken, industriële gebouwen) ▪ Qua interpretatie van de prijs van woningen houdt men meestal rekening met de Q75-prijs/referentieprijs. Dit is de prijs waaronder 75% van de verkopen ligt ▪ De directe relatie tussen de prijs van de woning en de invloed van het toerisme is echter niet altijd aantoonbaar
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het sociale en economische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Meet rechtstreeks de economische draagkracht

INDICATOR 3.2	Logies met het ecolabel 'De Groene Sleutel' (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	Toerisme Vlaanderen (Duurzaam Toerisme) en de Bond Beter Leefmilieu
Courante bron	= http://www.groenesleutel.be/
Bemerkingen	De Groene Sleutel is een internationaal keurmerk voor milieuvriendelijke toeristische accommodaties. Om dit label te verwerven, moeten de accommodaties een ambitieus milieubeleid voeren en actieplannen opstellen. In Vlaanderen begeleiden Toerisme Vlaanderen en Bond Beter Leefmilieu dit project. Het initiatief is pas ontwikkeld in februari 2007. In de loop van 2007 komt eerst de kampeersector aan bod, in 2008 volgen groepsaccommodaties en recreatiedomeinen, in 2009 kunnen hotels, gastenkamers en B&B de Groene Sleutel aanvragen
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het fysisch-ecologische en het economische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met ecologische, fysieke en infrastructurele draagkracht

INDICATOR 3.3	Tevredenheid over de bereikbaarheid van de stad in het algemeen en het centrum in het bijzonder, de verkeersdrukte en de verkeersveiligheid (ENQ) (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	▪ Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….) ▪ Een aantal aspecten komen ook aan bod in de Stadsmonitor
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Externe bron: de Stadsmonitor - rubriek: zich verplaatsen/mobiliteit. In de survey stelt men vragen over diverse mobiliteitsaangelegenheden, parkeermogelijkheden, enz. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 246-278 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt vooral verband met het fysisch-ecologische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met ecologische en infrastructurele draagkracht

INDICATOR 3.4	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van het openbaar domein (ENQ) (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	▪ Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….) ▪ Netheid van de stad komt aan bod in de Stadsmonitor
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Externe bron: de Stadsmonitor. In de survey stelt men vragen over aspecten van onderhoud en netheid. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 338-339 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het fysisch-ecologische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met ecologische en infrastructurele draagkracht

INDICATOR 3.5	Tevredenheid over het onderhoud en de netheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen (ENQ) (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….)
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het fysisch-ecologische luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Houdt verband met ecologische en infrastructurele draagkracht

INDICATOR 3.6	Tevredenheid over de inrichting van de openbare ruimte (ENQ) (EB)
Doelstelling 3	Streven naar een toeristisch leefbare stad
Primaire bron	▪ Via onderzoek, meerdere partijen kunnen ondervraagd worden (bezoekers, bewoners, verblijftoeristen, dagtoeristen, ….) ▪ Een aantal aspecten komen aan bod in de Stadsmonitor
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Zie voorbeeld van vraagstelling in bijlage 2 ▪ Externe bron: de Stadsmonitor. In de survey stelt men vragen over de kwaliteit van de woonomgeving en aspecten in verband met groen in de stad. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 368-372 ▪ Toeristen: slechts mogelijk via enquêtering De indicator moet in verband gebracht worden met bijvoorbeeld 'netheid' en 'het architecturale aspect, het fysiek uiterlijk van de stad'
Link met duurzaam-heidsprincipe	Houdt verband met het fysisch-ecologische luik van de definitie
Link met type recrea-tieve draagkracht	Houdt verband met ecologische en infrastructurele draagkracht

INDICATOR 4.1	Aanwezigheid van een strategisch plan voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector (STU)
Doelstelling 4	Versterken van de kennis omtrent de toeristisch-recreatieve en culturele sector
Primaire bron	De studie op zich - de betrokken stadsdiensten
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	▪ Deze indicator is in principe een ja/neen-vraag maar de waarde van deze indicator schuilt in de aanwezigheid van deze studie ▪ Zie ook de zelftest voor steden - luik 'economische component'
Link met duurzaam-heidsprincipe	Direct verband met het economisch luik van de definitie omdat men in een strategisch plan de afweging maakt tussen de mogelijkheden van de stad en de vraag Ook link met het institutionele luik omwille van de betrokkenheid van de stakeholders in de opmaak van het strategisch plan
Link met type recrea-tieve draagkracht	Heeft raakvlakken met meerdere principes van draagkracht

INDICATOR 4.2	Evaluatie en opvolging van de strategische doelstellingen van het strategische plan (IB)
Doelstelling 4	Versterken van de kennis omtrent de toeristisch-recreatieve en culturele sector
Primaire bron	De betrokken stadsdiensten, nagaan of er een nota hieromtrent gemaakt wordt
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Deze indicator is een ja/neen-vraag. Het mag niet enkel de bedoeling zijn om enkel een strategisch plan te ontwikkelen maar op een aantal tijdstippen moet men kunnen nagaan wat goed loopt of niet gerealiseerd wordt. We zien dit evaluatiedocument als een nota die een overzicht geeft van de evolutie van het plan en de acties
Link met duurzaam-heidsprincipe	Houdt verband met het economisch luik van de definitie en met het institutionele (de kruispuntfunctie van de overheid) omwille van de input van actoren en het terugbezorgen van informatie
Link met type recrea-tieve draagkracht	Heeft raakvlakken met meerdere principes van draagkracht

INDICATOR 4.3	Aanwezigheid van een imago-onderzoek voor de toeristisch-recreatieve en culturele sector (STU)
Doelstelling 4	Versterken van de kennis omtrent de toeristisch-recreatieve en culturele sector
Primaire bron	De studie op zich - de betrokken stadsdiensten
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Deze indicator is in principe een ja/neen-vraag maar de waarde van deze indicator schuilt in de aanwezigheid van deze studie
Link met duurzaamheidsprincipe	Houdt verband met het economisch luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Heeft raakvlakken met meerdere principes van draagkracht

INDICATOR 5.1	Consultatie en betrokkenheid van stakeholders bij het toeristisch-recreatief en cultuurbeleid en de samenwerking met andere stadsdiensten (IB) (EB)
Doelstelling 5	Positieve dialoog met de actoren
Primaire bron	▪ De betrokken stadsdiensten, zie ook de zelftest voor steden en gemeenten: luik 'de institutionele component' ▪ De Stadsmonitor: consultatie en betrokkenheid van de inwoners bij het (algemeen) beleid van de stad
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Externe bron: De Stadsmonitor - cluster participatie en betrokkenheid. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 400-402 voor wat de betrokkenheid van de bevolking bij het algemeen beleid van de stad betreft
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het institutionele luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Is niet zozeer toe te wijzen aan een of ander type van draagkracht maar komt wel recreatieve draagkracht ten goede

INDICATOR 5.2	Spreiding van informatie over en door de stad (IB) (EB)
Doelstelling 5	Positieve dialoog met de actoren
Primaire bron	▪ De betrokken stadsdiensten, zie ook de zelftest voor steden en gemeenten: luik 'de institutionele component' ▪ De Stadsmonitor
Courante bron	= primaire bron
Bemerkingen	Externe bron: de Stadsmonitor - cluster participatie en betrokkenheid. Zie de publicatie 'Steden op koers', editie 2006, pagina's 398-399 voor wat de spreiding van algemene informatievoorziening betreft naar de bevolking betreft
Link met duurzaamheidsprincipe	Rechtstreeks verband met het institutionele luik van de definitie
Link met type recreatieve draagkracht	Is niet zozeer toe te wijzen aan een of ander type van draagkracht maar komt wel recreatieve draagkracht ten goede

Bijlage 2: Voorbeeldvragen voor het meten van recreatieve draagkracht

50322

RECREATIEVE DRAAGKRACHT STEDEN
Voorbeelden meten van tevredenheid

Indicator 1.4 **Hoe tevreden bent u over de volgende aspecten van het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod?**

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
Logies					
- het aantal logieseenheden	☐	☐	☐	☐	☐
- de variëteit in type logiesvormen (bv hotels, B&B's, jeugdlogies,...)	☐	☐	☐	☐	☐
- de kwaliteit van het logies	☐	☐	☐	☐	☐
- *in het algemeen*	☐	☐	☐	☐	☐
Cultureel aanbod en erfgoed					
- het aantal culturele voorzieningen/erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
- de variëteit van de culturele voorzieningen/erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
- de kwaliteit van de culturele voorzieningen/erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
- *in het algemeen*	☐	☐	☐	☐	☐
Privaat recreatief aanbod, private attractiepunten					
- het aantal attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
- de variëteit van de attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
- de kwaliteit van de attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
- *in het algemeen*	☐	☐	☐	☐	☐
Horeca					
- het aantal horecavoorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
- de variëteit van de horecavoorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
- de kwaliteit van de horecavoorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
- *in het algemeen*	☐	☐	☐	☐	☐
Shoppingaanbod					
- het aantal winkels	☐	☐	☐	☐	☐
- de variëteit van het winkelaanbod (ketenwinkels, gespecialiseerde winkels, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
- de kwaliteit van de winkels	☐	☐	☐	☐	☐
- *in het algemeen*	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel toeristisch-recreatief en cultureel aanbod	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 1.5 **Hoe tevreden bent u over het architecturale aspect, het fysiek uiterlijk, het esthetische van de stad?**

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De aantrekkelijkheid van straten en pleinen	☐	☐	☐	☐	☐
De aantrekkelijkheid van het historisch erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
De aantrekkelijkheid van publieke gebouwen	☐	☐	☐	☐	☐
De aantrekkelijkheid van private woningen	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over het architecturale aspect, het fysiek uiterlijk, het esthetische, van de stad	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 1.6 **Hoe tevreden bent u over de sfeer in de stad?**

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De gezelligheid die heerst in de stad	☐	☐	☐	☐	☐
De creativiteit in voorzieningen, activiteiten, evenementen	☐	☐	☐	☐	☐
De levendigheid	☐	☐	☐	☐	☐
De dynamiek van de stad	☐	☐	☐	☐	☐
De vriendelijkheid en gastvrijheid	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de sfeer	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 1.7 **Hoe tevreden bent u over de service in de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen?**

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De service in de logieseenheden	☐	☐	☐	☐	☐
De service in het cultureel aanbod en erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
De service in de private attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
De service in de horeca	☐	☐	☐	☐	☐
De service in de winkels	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de service	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 1.8 **Hoe tevreden bent u over de onthaalinfrastructuur van de stad?**

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
Het onthaal en de service van de dienst voor toerisme	☐	☐	☐	☐	☐
De informatie in brochures en de digitale informatie	☐	☐	☐	☐	☐
De informatie over activiteiten en evenementen	☐	☐	☐	☐	☐
De ligging van de dienst voor toerisme	☐	☐	☐	☐	☐
De openingsuren en dagen	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de onthaalinfrastructuur	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 1.9 **Hoe beoordeelt u de prijs-kwaliteitverhouding in het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod of m.a.w. hoe tevreden bent u met dit aanbod rekening houdend met de kostprijs hiervan. Hoe beoordeelt u de algemene prijs-kwaliteitverhouding van uw verblijf in de stad.**

	Uitstekend	Goed	Gemiddeld	Slecht	Zeer slecht	Weet niet/niet van toepassing
Het logies	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het culturele aanbod en het erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De private attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De horeca	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het shoppingaanbod	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de prijs-kwaliteitverhouding	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+/- = Indicator 1.10

Waarom evalueert u de prijs-kwaliteitverhouding als middelmatig, slecht of zeer slecht?

Indicator 2.4 **Hoe tevreden bent u over de toegankelijkheid van het toeristisch-recreatief en cultureel aanbod voor fysiek andersvaliden?**

(vraag kan aan iedereen gesteld worden of aan de betrokken doelgroep)

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
Het logies	☐	☐	☐	☐	☐
Het culturele aanbod en het erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
De private attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
De horeca	☐	☐	☐	☐	☐
Het shoppingaanbod	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de toegankelijkheid	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 2.10 **Hoe tevreden bent u over het contact lokale bevolking/toeristen?**

(cf. gedeeltelijk 1.6 : vriendelijkheid en gastvrijheid)

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De vriendelijkheid die u ondervindt	☐	☐	☐	☐	☐
De gastvrijheid die u ondervindt	☐	☐	☐	☐	☐
De diversiteit in mogelijke sociale contacten	☐	☐	☐	☐	☐
Het gemak om contacten te leggen	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over het contact lokale bevolking/toeristen	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 2.11 **Hoe beoordeelt u de toeristische drukte in de stad? Hoe beoordeelt u dit tijdens de week, tijdens het weekend, tijdens vakantieperiodes en in het algemeen**

	Te druk	Gezellige drukte	Niet druk genoeg	Weet niet/niet van toepassing
Tijdens de week	☐	☐	☐	☐
Tijdens het weekend	☐	☐	☐	☐
Tijdens vakantieperiodes	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de drukte	☐	☐	☐	☐

Ingeval u antwoordde 'Te druk': geef aan op welke plaatsen dit zich voordoet aub

___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___

___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___

___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___

___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___ ___

vak bestemd voor codering

Indicator 3.3

Hoe tevreden bent u over de bereikbaarheid van de stad in het algemeen en het centrum in het bijzonder, de verkeersdrukte en de verkeersveiligheid?

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De bereikbaarheid van de stad met het openbaar vervoer	☐	☐	☐	☐	☐
De bereikbaarheid van de stad met de wagen	☐	☐	☐	☐	☐
De bereikbaarheid van het centrum met het openbaar vervoer	☐	☐	☐	☐	☐
De bereikbaarheid van het centrum met de wagen	☐	☐	☐	☐	☐
De parkeermogelijkheden	☐	☐	☐	☐	☐
De verkeersdrukte in de stad	☐	☐	☐	☐	☐
De verkeersveiligheid voor fietsers en voetgangers	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over bereikbaarheid en andere verkeersaspecten	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 3.4

Hoe tevreden bent u over het onderhoud en de netheid van het openbaar domein?

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
Het dagelijks uiterlijk van de stad	☐	☐	☐	☐	☐
Het onderhoud na grootschalige activiteiten of evenementen	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de netheid	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 3.5

Hoe tevreden bent u over het onderhoud en de netheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen?

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
Het logies	☐	☐	☐	☐	☐
Het culturele aanbod en het erfgoed	☐	☐	☐	☐	☐
De private attractiepunten	☐	☐	☐	☐	☐
De horeca	☐	☐	☐	☐	☐
Het shoppingaanbod	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over het onderhoud en de netheid van de toeristisch-culturele voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐

Indicator 3.6

Hoe tevreden bent u over de inrichting van de openbare ruimte?

	Zeer tevreden	Eerder tevreden	Eerder niet tevreden	Helemaal niet tevreden	Weet niet/niet van toepassing
De signalisatie in het algemeen	☐	☐	☐	☐	☐
De signalisatie naar de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen	☐	☐	☐	☐	☐
De groenvoorzieningen in de stad	☐	☐	☐	☐	☐
De (sfeer)verlichting	☐	☐	☐	☐	☐
Het materiaalgebruik in het straatbeeld	☐	☐	☐	☐	☐
Het aantal hindernissen en obstakels	☐	☐	☐	☐	☐
De samenhang tussen straten en pleinen	☐	☐	☐	☐	☐
De inrichting van pleintjes en open ruimtes	☐	☐	☐	☐	☐
Algemeen oordeel over de inrichting van de openbare ruimte	☐	☐	☐	☐	☐

Methodologische toelichting

1. We kiezen voor een vierpuntenschaal. Dit verhindert dat teveel de midden (neutrale) waarde gekozen wordt. Nu oordeelt men in positieve of negatieve richting.

2. Voor de aanduiding van de prijs-kwaliteitverhouding hebben we wel een vijfpuntenschaal gekozen omdat dit in overeenstemming is met vroeger onderzoek (cf het Kunststedenonderzoek Toerisme Vlaanderen).

3. Met de verdeling kan men 3 zaken berekenen: een procentuele verdeling inclusief de categorie 'weet niet', een procentuele verdeling exclusief 'weet niet' en een gemiddelde tevredenheidsscore. Het al dan niet opnemen van de categorie 'weet niet' hangt af van de grootteorde van deze categorie/het aantal mensen dat in contact komt met betrokken antwoordmogelijkheid.

4. Voor de berekening van de gemiddelde tevredenheidsscore geldt de volgende regel: 'zeer tevreden' krijgt de waarde 4, 'tevreden' krijgt de waarde 3, 'eerder niet tevreden' krijgt de waarde 2 en 'helemaal niet tevreden' krijgt de waarde 1. Wanneer deze waarden worden toegepast op het aantal respondenten binnen de betreffende categorie, dan krijgen we een 'gewogen gemiddelde' of 'gemiddelde waardering' .
We gaan uit van categorieën van gemiddelde scores. Alles wat gelijk is of hoger dan 3,5 op 4 punten beschouwen we als zeer goed, tussen 3 en 3,4 beschouwen we als goed en ruim voldoende, wat lager ligt dan 3 punten zijn zaken die de nodige aandacht verdienen.

5. Normalerwijze wordt aan de bevraagde personen die 'eerder niet tevreden' of 'helemaal niet tevreden' antwoorden, de mogelijkheidheid geboden om bemerkingen te noteren => dit levert extra informatie.

6. De vragen kunnen, mits enige aanpassing, aan de bevolking voorgelegd worden, aan verblijftoeristen, aan dagtoeristen eventueel met het onderscheid bovenlokale recreanten of recreanten uit de verdere omgeving.

Bijlage 3 : Zelftest voor toeristische steden en gemeenten

52087

RECREATIEVE DRAAGKRACHT STEDEN
ZELFTEST VOOR STEDEN EN GEMEENTEN

Een duurzame toeristische stad is een stad die op het economische, sociale, fysisch-ecologische en institutioneel vlak in evenwicht is.

ECONOMISCHE COMPONENT

1. Kent u de toeristisch-recreatieve en culturele troeven van uw stad/gemeente?

☐ Ja

☐ Neen

☐ Gedeeltelijk

2. Hoe beoordeelt u zelf deze toeristisch-recreatieve en culturele troeven?

	Toerisme	Cultuur
Het aantal troeven is voldoende	☐	☐
Het aantal troeven is onvoldoende	☐	☐
De troeven zijn kwalitatief voldoende	☐	☐
De troeven zijn kwalitatief onvoldoende	☐	☐

Indien onvoldoende, becommentariëer aub

3. Weet u welke marktsegmenten, doelgroepen en geografische markten u wil en kan benaderen met uw toeristisch-recreatieve en culturele troeven?

☐ Ja

☐ Neen

☐ Gedeeltelijk

4. Heeft u een langetermijnvisie/strategie met betrekking tot toerisme en cultuur?

☐ Ja, met betrekking tot toerisme

☐ Ja, met betrekking tot cultuur

☐ Neen ==> ga verder met vraag 6

5. Indien u een langetermijnvisie/strategie heeft hetzij voor toerisme, hetzij voor cultuur, hetzij voor beiden is er integratie en afstemming tussen beide sectoren?

☐ Ja

☐ Neen

6. Indien u een langetermijvisie/strategie heeft wordt deze strategie regelmatig geëvalueerd, bijgestuurd?

☐ Ja, voor toerisme

☐ Ja, voor cultuur

☐ Neen

7. Komt u tot effectieve realisatie van de strategie en gekozen beleidsopties in toerisme en cultuur?

☐ Ja, voor toerisme ☐ Gedeeltelijk, voor toerisme

☐ Ja, voor cultuur ☐ Gedeeltelijk, voor cultuur

☐ Neen

SOCIALE COMPONENT

8. Heeft u inzicht in de cultuurparticipatie van uw lokale bevolking en/of van de bezoekers?

Bevolking	Bezoekers
☐ Ja	☐ Ja
☐ Neen	☐ Neen
☐ Gedeeltelijk	☐ Gedeeltelijk

9. Hoe beoordeelt u de toegankelijkheid van de toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen?

☐ In hoge mate aangepast aan fysiek andersvaliden

☐ Gedeeltelijk aangepast aan fysiek andersvaliden

☐ Niet aangepast aan fysiek andersvaliden

☐ Weet het niet

10. Kent u de tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve en culturele sector? Kent u de verhouding ten opzichte van de totale tewerkstelling in uw stad of gemeente?

Tewerkstelling	Verhouding tov de totale tewerkstelling
☐ Ja	☐ Ja
☐ Neen	☐ Neen
☐ Gedeeltelijk	☐ Gedeeltelijk

11. Hoe staan de inwoners tegenover het toerisme in de stad/gemeente?

☐ Zeer positief ☐ Eerder negatief

☐ Gedeeltelijk positief ☐ Zeer negatief

☐ Weet niet

FYSISCH-ECOLOGISCHE COMPONENT

12. Hoe beoordeelt u het architecturale aspect van uw stad?

- ☐ Zeer goed
- ☐ Goed
- ☐ Minder goed
- ☐ Niet goed

13. In welke mate is de stad extern en intern goed bereikbaar?

Extern (toegang tot de stad)	Intern (toegang tot de historische kern, toeristisch-recreatieve en culturele voorzieningen)
☐ Goed	☐ Goed
☐ Redelijk goed	☐ Redelijk goed
☐ Minder goed	☐ Minder goed
☐ Is verschillend volgens transportmiddel	☐ Is verschillend volgens transportmiddel

14. Heeft u aandacht voor milieu, energiebronnen en ruimtegebruik in verband met de toeristisch-recreatieve en culturele sector?

Milieu	Energie-bronnen	Ruimte-gebruik
☐ Ja	☐ Ja	☐ Ja
☐ Neen	☐ Neen	☐ Neen
☐ Gedeeltelijk	☐ Gedeeltelijk	☐ Gedeeltelijk

INSTITUTIONELE COMPONENT

15. Wordt het toeristisch en cultureel beleid enkel door de stad/gemeente uitgewerkt of in overleg met andere belanghebbenden/partners?

Toerisme	Cultuur
☐ Enkel door het beleid	☐ Enkel door het beleid
☐ In samenwerking met partners	☐ In samenwerking met partners

16. Indien u partners heeft, functioneren deze overlegorganen naar behoren?

Toerisme	Cultuur
☐ Ja	☐ Ja
☐ Neen	☐ Neen

17. Wordt het toeristisch en cultureel beleid uitgewerkt door één bepaalde dienst of is er samenwerking met verschillende diensten van lokaal bestuur?

Toerisme	Cultuur
☐ Enkel door betrokken dienst	☐ Enkel door betrokken dienst
☐ In samenwerking met verschillende diensten	☐ In samenwerking met verschillende diensten

18. Is uw beleid gekend bij alle betrokkenen, zowel intern als extern. Communiceert u dit voldoende?

Intern	Extern
☐ Ja	☐ Ja
☐ Neen	☐ Neen
☐ Gedeeltelijk	☐ Gedeeltelijk

19. Indien u input en suggesties krijgt van de actoren volgt u dit ook op?

- ☐ Ja
- ☐ Neen
- ☐ Gedeeltelijk

IN HET ALGEMEEN

20. Wanneer u beleidsbeslissingen neemt met betrekking tot toerisme en recreatie of cultuur heeft u dan aandacht voor een duurzame ontwikkeling (respect voor cultuur, milieu, energiebronnen en lokale draagkracht) of overheersen economische principes?

- ☐ Het duurzame wordt altijd in overweging genomen
- ☐ Het duurzame wordt soms in overweging genomen
- ☐ Het duurzame wordt in overweging genomen maar economische motieven primeren meestal
- ☐ Er wordt geen rekening gehouden met het duurzame

Kunt u dit toelichten aub?

Elke stad of gemeente kan desgewenst voor zichzelf hier nog vragen aan toevoegen of de gegeven antwoorden verder becommentariëren

BIJLAGE 4 : TOERISTISCHE STEDEN MET EEN DUURZAAM BELEID, VOORBEELDEN VAN INDICATOREN EN LITERATUUR IN VERBAND MET INDICATOREN

1. Toeristische steden met een duurzaam beleid

Liveable City project	Dit is een Europees project met zes partnersteden uit de Noordzeeregio. Gent maakt als Vlaamse stad hiervan deel uit. De belangrijkste doelstelling van dit project is de openbare ruimte in historische steden te verbeteren en het erfgoed te behouden en te promoten rekening houdend met de belangen van de diverse stakeholders. www.liveable-city.org

2. Voorbeelden van indicatoren

De Stadsmonitor	Indicatoren in verband met de leefbaarheid van Vlaamse centrumsteden www.thuisindestad.be
Het Kustkompas	Indicatoren als wegwijzers voor een duurzaam kustbeheer - de duurzaamheidsbarometer www.kustbeheer.be, http://www.vliz.be/projects/indicatoren/
Indicators Guidelines: to adopt an indicators-based approach to evaluate coastal sustainable development	Europees project in verband met het berekenen, omschrijven en voorstellen van indicatoren voor duurzame ontwikkeling in kustgebieden. Voor Vlaanderen zijn de Provincie West-Vlaanderen, het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer, VLIZ, MDK - afdeling Kust en het Sail Partnerschap, partners in het DEDUCE-project. www.vliz.be/nl/zeecijfers/zeecijfers_intro en www.kustbeheer.be/indicatoren
Evaluatiemethode voor centrumbeheer	Een meetinstrument ter beoordeling van het beheer van een centrum van een stad of gemeente Studie uitgevoerd voor de provincie West-Vlaanderen door WES Onderzoek & Advies - reeks facetten van West-Vlaanderen (www.wes.be)

3. Literatuur

3.1. Beschikbaar bij Toerisme Vlaanderen, in verband met recreatieve draagkracht en indicatoren[1]

Sustainable tourism Theory and practice	David Weaver 2006, Butterworth-Heinnemann, Elsevier met informatie over flexible and fixed carrying capacity en limits of acceptable change

[1] Deze literatuur kan ter plaatse geconsulteerd worden, mits afspraak met de cel Duurzaam Toerisme.

Sustainable tourism II	C. A. Brebbia & F. D. Pineda 2006, WIT press Twee relevante artikels 'Estimation of the tourist carrying capacity of the Natural Reserve Mombacho Volcano, Granada, and the Natural Reserve Datanlí, Jinotega, Nicaragua' en 'carrying capacity assessment for the Greek islands of Kalymnos, Kos and Rhodes'
Europese duurzaamheidsindicatoren voor kustgebieden in Nederland: een eerste inventarisatie	Lescrauwaet A. - K., Vandepitte L., Venden Berghe E. & Mees J. 2006, VLIZ (Vlaams Instituut voor de Zee)
Global Tourism - Third edition	William F. Theobald 2006, Butterworth-Heinnemann, Elsevier Algemeen toerismehandboek, met hierin een hoofdstuk 'Addressing carrying capacity issues in tourism destinations through growth management'
Het kustkompas - Indicatoren als wegwijzers voor een duurzaam kustbeheer	Kathy Belpaeme, Hannelore Maelfait 2005
Cd-rom Indicators of sustainable development for Tourism Destinations - A guidebook	WTO - World Tourism Organization 2004
Recreational tourism - Demand and impacts	Chris Ryan 2003, Channel View pag. 237 potential measures of carrying capacity, pag. 246 visitor capacity
The competitive destination - A sustainable tourism perspective	J.R. Brent Ritchie, Geoffrey I. Crouch 2003, CABI publishing Hoofdstuk 'Amplifying determinants: parameters that define destination potential carrying capacity: hard and soft potentials to growth'
Ecological indicators of tourist impact in parks	Ralf Buckley 2003, Journal of ecotourism, Volume 2, No. 1- 2003
Sustainable Development of Ecotourism - A compilation of good practices in SME's	WTO - World Tourism Organization 2003
Ecotourism	Stephen J. Page, Ross K.Dowling 2002, Pearson education limited Definitie carrying capacity en carrying capacity and its use as a planning tool
Natural area tourism - Ecology, impacts and management	David Newsome, Susan A. Moore, Ross K. Dowling 2002, Channel View Visitor planning and carrying capacity, limits of acceptable change, visitor impact management

The protected area visitor impact management framework: a simplified process for making management decisions	Tracy A. Farrell, Jeffrey L. Marion 2002, Journal of sustainable tourism, Volume 10, No. 1-2002
Research to estimate and manage carrying capacity of a tourist attraction: a study of Alcatraz Island	Robert Manning, Benjamin Wang, William Valliere, Steven Lawson, Peter Newman 2002, Journal of sustainable tourism, Volume 10, No. 5 - 2002
Tourism growth and global competition	Peter Keller, Thomas Bieger 2001, AIEST In dit boek een hoofdstuk 'Achieving sustainable growth assessing Malta's tourism carrying capacity'
Ecotourism	David Weaver 2001, John Wiley pag. 83: fixed and fluid carrying capacity
The Encyclopedia of ecotourism	David Weaver 2001, CABI publishing Hoofdstuk 'Developing indicators for destination sustainability'
Managing environments for leisure and recreation	Richard Broadhurst 2001, Routledge Carrying capacity en indicatoren
Tourism, recreation and sustainability - Linking culture and the environment	Stephen F. Mc Cool, R. Neil Moisey 2001 Carrying capacity en indicatoren
Op weg naar duurzaamheidsindicatoren voor het kustgebied - Eindrapport 31 augustus 2001	Administratie Waterwegen en Zeewezen, provincie West-Vlaanderen, Universiteit Gent 2001
Tourism development in critical environments	Tej Vir Singh, Shalini Singh 1999, Cognizant Communication Corporation In dit boek een hoofdstuk 'A workable alternative to the concept of carrying capacity: growth managing planning'
Ecotourism - An introduction	David A. Fennell 1999 Theorie in verband met carrying capacity
Ecotourism in the Philippines	Carlos M. Libosada Jr. 1998, Bookmark Inc. Informatie in verband met carrying capacity
Tourism and sustainability - New tourism in the third world	Martin Mowforth and Ian Munt 1998 Carrying capacity calculations for the Guayabo National Monument, Costa Rica
Sustainable Tourism? European Experiences	G.K. Priestley / J.A. Edwards / H. Coccossis 1996, CAB International In dit boek een hoofdstuk 'Tourism and carrying capacity in Coastal Areas'

3.2. Literatuur met betrekking tot indicatoren

W(M)eten is niet genoeg	Een handleiding bij het gebruik van indicatoren in het sociaal-cultureel werk door Kwasimodo vzw/Cel integrale kwaliteitszorg - www.kwasimodo.be, publicatie wordt uitgegeven door de uitgeverij Politea
Indicators of Sustainable Development for tourism destinations: a guide-book	World tourism organisation: www.world-tourism.org ISBN 92-844-0726-5
Steden op koers - Stadsmonitor voor leefbare en duurzame Vlaamse steden	Editie 2006 - door T. Bloch, J. Van Assche, D. Vandewiele, F. De Rynck H. Reynaert - uitgegeven door Vanden Broele ISBN 978 90 8584 512 6

Baron Ruzettelaan 33
B-8310 ASSEBROEK-BRUGGE
tel. + 32 50 36 71 36
fax + 32 50 36 31 86
www.wes.be
info@wes.be